

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA OSTRÓDA
NA LATA 2025 - 2028

OSTRÓDA 2025

SPIS TREŚCI

str.

Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka miasta.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	11
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	22
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	22
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	24
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko – mazurskiego.....	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego.....	29
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa warmińsko-mazurskiego.....	32
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta	33
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla miasta wpisane do rejestru zabytków.....	33
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.....	41
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	54
6.4. Zabytki archeologiczne.....	55
6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	55
6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	56
6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	62
7. Dziedzictwo niematerialne.....	63
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	66

8.1. Uwarunkowania wynikające z Gminnego programu rewitalizacji miasta Ostróda na lata 2024-2032.....	66
8.2. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	67
8.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	69
8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	80
9. Charakterystyka obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	81
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków.....	105
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami...	106
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	106
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	107
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	109
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	111
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	111
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	114
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	115
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	116

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: *trwania dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem

w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego miasta Ostróda związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami miasta Ostróda na lata 2020-2023* przyjętego Uchwałą Nr XXX/166/2020 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 25 czerwca 2020 r. Zaktualizowany program dotyczy realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

1. Położenie i krótka charakterystyka miasta

Gmina miejska Ostróda jest położona w północno-wschodniej części Polski, w makroregionie geograficznym Pojezierze Iławskie, w historycznej krainie Prusy Górne, na obszarze dawnej ziemi Sasinów, obecnie na Mazurach Zachodnich. Administracyjnie należy do województwa warmińsko-mazurskiego, usytuowana w odległości 40 km na zachód od jego stolicy, Olsztyna, a także do powiatu ostródzkiego, zajmując 8 % powierzchni, w środkowej części, w miejscu krzyżowania się dróg krajowych Warszawa - Gdańsk i Olsztyn - Toruń. Gmina jest malowniczo położona w otoczeniu licznych jezior i lasów, na wschodnim brzegu jeziora Drwęckiego i wpływającej doń rzeki Drwęca. Ośrodkiem administracyjnym gminy jest miasto Ostróda, nazywane Perłą Mazur, będące również siedzibą gminy wiejskiej Ostróda, a także siedzibą władz powiatu ostródzkiego. W latach 1975–1998 Ostróda była położona w ówczesnym województwie olsztyńskim.

Powierzchnia gminy wynosi 14,15 km², w tym tereny zielone i wody zajmują 37 %, zabudowa mieszkaniowa - 27 %, drogi i chodniki – 14 %, a użytki rolne tylko 0,5 % terytorium gminy. Tereny o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych zostały objęte ochroną prawną. W granicach gminy zajmują one 15% jej powierzchni. Występują tutaj: obszar Natura 2000 – SOO „Dolina Drwęcy” PLH280001, rezerwat przyrody „Rzeka Drwęca”- najdłuższy rezerwat ichtiologiczny w Polsce, Obszar Chronionego Krajobrazu Kanału Elbląskiego, który w granicach Ostródy obejmuje część jeziora Drwęckiego, Obszar Chronionego Krajobrazu Lasów Taborskich, obejmuje on w granicach Ostródy część jeziora Pauzeńskiego. Z uwagi na cenne obszary przyrodnicze gmina została włączona również w unikatowy obszar funkcjonalny „Zielone Płuca Polski”.

Stosownie do danych UM Ostróda, 31 grudnia 2024 r. miasto liczyło 29731 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wyniosła 2312 os/km². Strukturę osadniczą miasta podzielono na pięć jednostek pomocniczych: Osiedle Drwęckie, Osiedle Grunwaldzkie, Osiedle Plebiscytowe, Osiedle Centrum i osiedle Wzgórze św. Franciszka z Asyżu. Gmina miejska Ostróda sąsiaduje z gminą wiejską Ostróda, której tereny pierścieniowo otaczają Ostródę. Infrastruktura drogowa miasta obejmuje sieć dróg gminnych długości ok. 41 km i dróg powiatowych o łącznej długości ok. 38 km. Przebiegają tutaj również drogi krajowe: DK nr 7 relacji Żukowo – Gdańsk – Elbląg – Ostróda – Warszawa – Radom - Kielce – Kraków – Chyżne, będąca częścią przebiegającej przez Europę Środkową międzynarodowej trasy północ - południe nr E77; DK nr 15 relacji Ostróda – Toruń – Gniezno – Krotoszyn – Trzebnica (Wrocław) i DK nr 16: Dolna Grupa - Grudziądz - Ława - Ostróda - Olsztyn - Mrągowo - Elk - Augustów - Pomorze - Poćkuny - Ogrodniki - granica państwa (Litwa). Przez teren miasta przebiega także DW nr 530 Ostróda – Dobre Miasto, również wiedzie linia kolejowa nr 353 na trasie Poznań Wschód – Skandawa - granica polsko-rosyjska. Ostróda połączona jest z Elblągiem i Ławą szlakiem wodnym, Kanałem Elbląskim – unikalnym zabytkiem hydrotechniki z systemem śluz i pochylni, po którym przebiegają rejsy turystyczne Żegluga Ostródzko-Elbląskiej.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski J. Kondrackiego, Ostróda położona jest w makroregionie Pojezierze Ławskie, w obrębie mezoregionów: Pojezierze Olsztyńskie, Garb Lubawski, Dolina Drwęcy. Rzeźba całego obszaru ukształtowana została w okresie zlodowacenia bałtyckiego, fazy pomorskiej. Przeważają powierzchnie sandru ostródzkiego, porośnięte przez lasy

głównie w północno-zachodniej części i wysoczyzny morenowe na południe od Ostródy, przecięte doliną Drwęcy i rynną jeziora Drwęckiego. Wysokości względne wynoszą od 100 do 130 m n. p. m. Teren miasta Ostróda leży w zlewni rzeki Drwęcy w dorzeczu Wisły. Charakterystycznym elementem krajobrazu, oprócz licznych jezior - pięć na terenie miasta: jezioro Drwęckie, Pauzeńskie (Puzy), Kajkowskie (Sajmino), Perskie (Paskierz), Jakuba (Smordy) i kolejnych kilka wokół, jest wybudowany w 1.pół. XIX w. unikatowy Kanał Elbląski ze służą „Ostróda”, który prowadzi od Ostródy w kierunku północno-zachodnim.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy miejskiej Ostróda i jej okolic były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych, a rozwój przestrzenny nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym i ukształtowaniem terenu. We wczesnym średniowieczu były to ziemie zasiedlone przez plemiona staropruskie, a obszar obecnego miasta na pograniczu dawnej Pomezanii był pod wpływem tak plemion pomezzańskich, jak i sasińskich. W połowie XIII w. rozpoczął się podbój tych ziem przez sprowadzony przez Konrada Mazowieckiego w 1226 r. zakon krzyżacki. Założona ok. 1270 r. na wyniesieniu przy ujściu Drwęcy do jeziora, otoczona wodami i w sąsiedztwie lasów, średniowieczna strażnica krzyżacka i później wykształcone wokół niej podgrodzie, stanowiły początek osadnictwa dzisiejszej Ostródy, która w 1329 r. otrzymała od komtura dzierzgońskiego Luthera von Braunschweig przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim. Prawa miejskie zostały potwierdzone w 1335 i 1348 r.

W latach 1330 – 1351 wybudowano przy rynku kościół parafialny – dziś p.w. św. Dominika Savio, który przylegał do murów obronnych miasta, wzniesionych w połowie XIV w., obecnie ich pozostałości znajdują się za kościołem przy ul. Św. Dominika Savio. Od 1341 r. miasto było siedzibą komturii ostródzkiej, zostało też znacznym ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym na pograniczu z Mazowszem. Około poł. XIV wieku w miejscu strażnicy wybudowano z granitowych głazów i cegły zamek, który w 1381 r. został spalony przez litewskie wojska księcia Kiejstuta. Odbudowano go w latach 1407 -1410. Po bitwie pod Grunwaldem w 1410 r., rycerz Mikołaj z Durąga, szlachcic pruski, zajął miasto i zamek dla króla Władysława Jagiełły, a mieszczanie złożyli królowi polskiemu hołd. Po sekularyzacji Prus w 1525 r. i utworzeniu Prus Książęcych zamek przestał pełnić swą funkcję militarną, został siedzibą starostwa ostródzkiego. W połowie XVII w., w czasie najazdu tatarskiego i wojen szwedzkich, Ostróda została znacznie zniszczona, szerzyły się choroby i głód, co

doprowadziło do jej stopniowego upadku. W 1659 roku stacjonowały w starostwie ostródzkim wojska cesarskie, polskie i elektorskie. Oprócz wojen, wielokrotnie niszczyły miasto pożary w latach: 1381, 1400, 1454, 1628 i najdotkliwszy z 21 lipca 1788 r., który pochłonął całe miasto, ogień przedostał się również do zamku i spowodował wybuch zgromadzonego tam prochu, niszcząc skrzydło wschodnie, które nie zostało odbudowane. Mieszkańcy powrócili do miasta dopiero w 1795 r.

W odbudowanej Ostródzie wytyczono szerokie ulice, przy których wzniesiono budynki murowane z cegły, pozyskanej z rozebranych murów miejskich z ośmioma wieżami oraz dwiema bramami z trzech istniejących. Na początku XIX w., w czasie wyprawy Napoleona Bonapartego na wschód, główna kwatera francuskiego cesarza mieściła się od 21 lutego do 1 kwietnia 1807 r. na zamku w Ostródzie. W latach 40. XIX w. powstał w mieście zespół koszarowy określany mianem „Bergkaserne” – koszary Berga, a w 1890 r. zaczęto wznosić tzw. „Koszary Czerwone”, które pierwotnie nosiły nazwę Grolmana, natomiast w latach 1912-1913 wzniesiono zabudowania tzw. „Białych Koszar”, wg projektu znanego architekta Friedricha Heitmanna z Królewca.

W 2 poł. XIX w. nowe akcenty w krajobraz kulturowy gminy miejskiej wniosła linia kolejowa i związane z nią obiekty oraz uruchomiony Kanał Ostródzko – Elbląski, przez co Ostróda stała się ważnym węzłem kolejowym i centrum turystycznym regionu oraz nastąpił jej rozwój gospodarczy. W 1895 r. wzniesiono budynek gazowni i powstały kolejowe zakłady naprawcze – największy ówczesny pracodawca. Na przełomie XIX i XX w. powstało wiele zakładów przemysłowych, m.in. browar, mleczarnia, fabryka wyrobów tytoniowych, fabryka maszyn, odlewnie, przedsiębiorstwa budowlane, tartaki, cegielnie i młyny. W latach 1902 – 1903 uruchomiono wodociągi z wieżą ciśnień, a w roku 1910 elektrownię. Powstały również inne budowle użyteczności publicznej, np.: starostwo, poczta, sąd, placówki oświatowe, budowle sakralne - nowa synagoga w 1893 r., kaplica baptystów w 1910 r., dwa neogotyckie kościoły: katolicki p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w latach 1856-1875 i Ewangelicko-Metodystyczny w latach 1907-1909 r.

Kolejne przemiany nastąpiły po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. i włączeniu Ostródy w struktury państwa polskiego. Dokonano wymiany ludności i zmienił się gruntownie obraz etniczny tych ziem. Przesiedlona ludność niemiecka została zastąpiona osadnikami polskimi głównie z Kresów Wschodnich i Mazowsza. Rozpoczął się nowy, polski etap przemian społeczno-

gospodarczych i stopniowa odbudowa zniszczonego działaniami wojennymi miasta oraz przeobrażanie tych terenów w realiach 2 poł. XX wieku, również na początku XXI w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność miasta dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto dodać, iż miasto związane jest z biografią zapisanych w jego historii osób, np.:

- w latach 1636–1639 mieszkał na zamku i zarządzał osobiście ostródzkim starostwem śląski książę Jan Chrystian, którego żona Anna Jadwiga spoczęła w krypcie kościoła miejskiego;
- z ostródzkiego zamku rządził Europą cesarz Napoleon Bonaparte, który zatrzymał się tutaj w czasie kampanii 1806 - 1807 r.;
- w latach 1834–1848 pastorem polskiej gminy ewangelickiej w Ostródzie był Gustaw Herman Marcin Gizewiusz, Gisevius - znany działacz społeczno-narodowy i polityczny, występujący przeciwko germanizacji i walczący o prawa ludu mazurskiego; zmarł w Ostródzie i tutaj został pochowany;
- w Ostródzie urodził się Hans Helmut Kirst, znany pisarz niemiecki;
- w Hotelu Drwęckim mieszkał przez wiele lat Paul von Hindenburg, prezydent Niemiec w latach 1925 -1933;
- w Ostródzie działał, zmarł i został pochowany Adolf Tetzlaff, pionier turystyki na Kanale Elbląskim, który w 1912 r. zainicjował rejsy turystyczne flotą swojego przedsiębiorstwa żeglugowego, a w 1948 r. przyczynił się do uruchomienia urządzeń kanału i wznowienia regularnych rejsów turystycznych;
- na przełomie XIX i XX w. pracował w Ostródzie, jako nauczyciel w gimnazjum, Johannes Rudolf Albert Müller, późniejszy profesor Uniwersytetu w Lipsku, autor wydanej w 1904 r. monografii Ostródy;
- w latach 1945-1946 funkcję pierwszego po II wojnie światowej burmistrza Ostródy pełnił Stefan Uciński – znany działacz ludowy na Warmii i Mazurach;
- z Ostródą związana była rodzinie, tutaj dorastała oraz uczyła się w miejscowym LO oraz żeglarstwa Krystyna Chojnowska-Liskiewicz – jachtowa kapitan żeglugi wielkiej, najwybitniejsza polska żeglarka i pierwsza kobieta w historii, która w latach 1976-1978 samotnie opłynęła świat na jachcie o nazwie „Mazurek”, skonstruowanym przez jej męża Wacława Liskiewicza, Honorowa Obywatelka Ostródy, honorowy członek Klubu Żeglarskiego Ostróda; imieniem kpt. Krystyny Chojnowskiej-Liskiewicz nazwano skwer przy fontannie nad Jeziołem Drwęckim.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tej ziemi świadczą

też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m.in.:

- Pomnik Jedności Europejskiej, dawna Fontanna Trzech Cesarzy z granitowym obeliskiem z 1907 r., zlokalizowany na Placu 1000-lecia;
- Kamień Plebiscytowy z datą 11.07.1920., poświęcony plebiscytowi na Warmii i Mazurach w 1920 r., położony na skraju parku Collisa;
- pomnik Tadeusza Kościuszki, postawiony po II wojnie światowej na postumencie wcześniejszego pomnika poświęconego żołnierzom poległym w wojnach austriacko-pruskich w latach 1864, 1866 i wojnie francusko-pruskiej 1870 – 1871, usytuowany w Parku Miejskim nad jeziorem Drwęckim;
- na cmentarzu „Polska Górka” znajduje się na mogile Gustawa Gizewiusza, bojownika o polskość i wolność ludu mazurskiego, pomnik, który przedstawia okazałych rozmiarów stojącą pionowo otwartą Biblię z napisami: z lewej strony widnieją: rok urodzin - 1810 i rok śmierci -1848 pastora, z prawej cytaty z Gizewiusza: „Nie brzyǳcie dzieciom polskim pięknej mowy ich matek”, niżej stylizowany na pismo ręczne napis gotyckimi literami „G. Gisevius”;
- pomnik „Pamięci Obrońców Suwerenności i Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej, Bóg Honor Ojczyzna” – głaz z tablicą pamiątkową umiejscowiony obok wejścia na plac przed kościołem Niepokalanego Poczęcia NMP, w 60. rocznicę wybuchu II wojny światowej;
- pomnik „Pamięci Dawnych Mieszkańców Ostródy” – granitowy głaz narzutowy z tablicą w języku polskim i niemieckim, poświęconą tym, którzy mieszkali na tych ziemiach przed 1945 rokiem, usytuowany przy Kościele Ewangelicko-Metodystycznym, przy ul. Sienkiewicza 22;
- obok domu przy ul. Sienkiewicza 10, po lewej stronie, usytuowany jest kamień z tablicą upamiętniającą miejsce urodzenia się światowej sławy pisarza Hansa Helmuta Kirsta (1914-1989);
- na ścianie domu przy ul. Grunwaldzkiej 26 znajduje się tablica pamiątkowa, która poświęcona jest Michałowi Zielińskiemu - żołnierzowi, poecie i kompozytorowi, autorowi popularnej piosenki z czasów II wojny światowej „Serce w plecaku”, który w 1945 r. przybył do Ostródy, zamieszkał w wspomnianym domu, uczestniczył w organizacji 53. pułku piechoty, stacjonującego w Czerwonych Koszarach.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w mieście do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, legendy, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami dla miasta Ostróda na lata 2025-2028* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 1153)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy

zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, planie ogólnym gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu

opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich

śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu

przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które

tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 1153)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r., poz. 647 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 ze zm.)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu, rada gminy uchwała plan ogólny gminy; plan ogólny jest aktem prawa miejscowego (art. 13a ust. 1 i ust. 7),
- c) ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit. j),
- d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na

podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się na wniosek nabywcy o 50 % (art. 68 ust. 3). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r., poz. 418 ze zm.

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu

tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 707)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2337)

Zgodnie z art. 6 ust. 3 wojewoda może, w drodze porozumienia, powierzyć jednostce samorządu terytorialnego obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych, z jednoczesnym przekazaniem odpowiednich funduszy, jeżeli jednostka samorządu terytorialnego nie przejmie tego obowiązku bezpłatnie. Na podstawie art. 7 ust. 1 i 2 bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom (fundacje, stowarzyszenia i instytucje społeczne, za ich zgodą). W razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające

na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO),
- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. z 2023 r., poz. 1470). Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele

administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);

- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;

- rozwój portalu zabytek.pl.

4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;

- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;

- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;

- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;

- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;

- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego

Strategia rozwoju województwa: *Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego* przyjęta została Uchwałą Nr XIV/243/20 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 18 lutego 2020 r. *Strategia* określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa.

W przeprowadzonej analizie SWOT wymieniono jako znaczące dla rozwoju województwa bogate walory kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne dziedzictwo kulturowe, w tym o znaczeniu europejskim, wynikające z różnorodności narodowościowej i etnicznej regionu.

Głównym celem *Strategii* jest: *spójność ekonomiczna, społeczna i przestrzenna Warmii i Mazur z regionami Europy*. Cel ten będzie realizowany przez cele strategiczne, który podporządkowano cele operacyjne i określone kierunki działań. Cel „Inteligentna specjalizacja” będzie realizowany m.in. poprzez tworzenie nowych i udoskonalanie istniejących produktów turystycznych z wykorzystaniem nowych technologii, a także podniesienie jakości usług poprzez zastosowanie aplikacji, wizualizacji oraz wprowadzanie IT do obsługi ruchu turystycznego m.in. w muzeach, a terenie na obszarach archeologicznych, cennych kulturowo i przyrodniczo, a także promocję tj. wprowadzenie co najmniej

jednego obiektu regionu na listę dziedzictwa kulturowego UNESCO.

Jednym z celów jest również „Efektywna współpraca” międzyregionalna i międzynarodowa, która ma być realizowana m.in. poprzez tworzenie, rozwój i promocję sieciowych ponadregionalnych produktów turystycznych głównie w oparciu o wspólne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.

W ramach celu operacyjnego „Ukształtowana tożsamość” określone zostały kierunki działań, odnoszące się wprost do dziedzictwa kulturowego:

- wsparcie badań, inwentaryzacji i ochrony oraz udostępniania zasobów materialnych dziedzictwa kulturowego (m.in. stanowisk archeologicznych, założeń pałacowo-parkowych, obiektów sakralnych, cmentarzy) na cele edukacyjne oraz tworzenie w oparciu o nie produktów turystycznych,
- działania na rzecz zachowania i popularyzacji dziedzictwa niematerialnego (w tym: gwara, tańce ludowe, tradycje, wierzenia, zawody tradycyjne),
- krzewienie wiedzy o regionie ze szczególnym nastawieniem na wykorzystanie technologii cyfrowych,
- wsparcie instytucji kultury i organizacji społecznych w celu poprawy jakości i różnorodności oferty kulturalnej regionu i aktywizacji społecznej na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego Uchwałą Nr XXXIX/832/18 z dnia 28 sierpnia 2018 r.

W *Planie* wskazuje się na znaczenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, szczególnie, że z istniejącymi zasobami i walorami środowiska przyrodniczego decydują o atrakcyjności turystycznej i stanowią podstawę do tworzenia przewagi konkurencyjnej województwa. W dokumencie, dla realizacji polityki przestrzennej w odniesieniu do środowiska kulturowego przyjęto kierunek *Ochrona dziedzictwa kulturowego i kształtowanie tożsamości regionalnej*. Dla realizacji tego kierunku sformułowano następujące zasady i działania:

1. Zachowanie, ochrona i wzmacnianie tożsamości oraz różnorodności kulturowej regionu znajdujących swój wyraz w zachowanych elementach historycznych struktury przestrzennej województwa, poprzez m.in:

a) ochronę miejsc o wysokich walorach krajobrazu kulturowego z zachowaną strukturą przestrzenną i przeciwdziałanie procesom ich degradacji,

- b) ochronę poszczególnych komponentów krajobrazu kulturowego, szczególnie historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych, zespołów sakralnych, rezydencjonalno-parkowych, budowli architektury obronnej, obiektów archeologicznych,
- c) efektywne i racjonalne zagospodarowanie obiektów zabytkowych,
- d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, muzykę czy kuchnię.

2. Zachowanie, zabezpieczanie, ochrona i utrzymanie zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego, poprzez m.in:

- a) realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- b) podwyższenie rangi ochrony prawnej obiektów i zespołów zabytkowych o wyjątkowych i unikatowych walorach,
- c) utworzenie parków kulturowych obejmujących szczególnie cenne elementy dziedzictwa kulturowego,
- d) przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom mającym wpływ na stan obiektów i zespołów zabytkowych,
- e) zachowanie, utrzymanie i porządkowanie zabytkowych terenów zieleni urządzonej,
- f) zarządzanie zasobem zabytków archeologicznych w celu zapewnienia im przetrwania,
- g) ochronę i zachowanie dóbr kultury współczesnej.

3. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, edukacji kulturowej i promocji wartości krajobrazowych, poprzez:

- a) efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem i zachowaniem substancji zabytkowej wraz z kontekstem krajobrazowym,
- b) dostosowanie użytkowania oraz zagospodarowania otoczenia zapewniające zachowanie, eksponowanie i udostępnianie obiektów i przestrzeni publicznych o wybitnych walorach kulturowych,
- c) podejmowanie działań rewitalizacyjnych, konserwacyjnych, promocyjnych i adaptacyjnych w obiektach i ich otoczeniu w celu utrzymania i wykorzystania potencjału kulturowego dla rozwoju funkcji turystycznej,
- d) realizowanie kulturowych szlaków turystycznych prezentujących walory i elementy dziedzictwa kulturowego regionu,
- e) wykorzystanie kulturowych wyróżników regionu do promocji regionu czy kreowania nowych produktów turystycznych.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2024-2027 przyjęty został Uchwałą Nr LV/858/23 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 19 grudnia 2023 r.

W przyjętym dokumencie sformułowano cel główny i dwa cele szczegółowe wraz z kierunkami działań. Cele i działania zostały wyznaczone w oparciu o wyniki aktualnej diagnozy uwarunkowań dziedzictwa kulturowego regionu.

Cel główny:

Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego.

Cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: Poprawa stanu zachowania i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego.

1. Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego.

1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (np.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.2. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez np.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.3. Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez np.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy (w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.4. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.5. Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez np.: wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych, promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu

kulturowego, zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni, zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

2. Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu.

3. Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii.

4. Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie opieką lub podnoszenia rangi opieki nad obiektami i obszarami o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa.

5. Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

Cel II: Racjonalne wykorzystanie potencjału zasobów dziedzictwa kulturowego w polityce rozwoju województwa.

1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

1.1. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.2. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa.

1.3. Tworzenie i rozwijanie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta Cittaslow).

1.4. Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwijanie istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.5. Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze.

1.6. Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym.

1.7. Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego.

1.8. Podniesienie kompetencji kadry działającej w obszarze dziedzictwa kulturowego m.in. w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii.

2. Rozwój działalności muzealnej.

2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form eksponowania zasobów muzeów.

2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu

upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie.

2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa.

2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów.

3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej.

3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów, wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych.

3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

3.3. Ekspozowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej.

3.4. Promowanie: „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych, tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego, najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu.

4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami, poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych.

5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu.

6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych

dokumentach (m.in. planach ochrony parków krajobrazowych).

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa warmińsko-mazurskiego

Audyt krajobrazowy województwa warmińsko-mazurskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego Uchwałą Nr XI/183/25 z dnia 25 marca 2025 r.

Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Celem sporządzenia audytu krajobrazowego jest identyfikacja krajobrazów występujących na obszarze województwa, określenie ich cech charakterystycznych oraz dokonanie oceny ich wartości. Zgodnie z ustawą w audycie krajobrazowym określa się krajobrazy występujące na obszarze danego województwa oraz lokalizację krajobrazów priorytetowych, rozumianych jako szczególnie cenne dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa warmińsko-mazurskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Do szczególnie rozpoznawalnych i wyróżniających się obiektów zabytkowych w województwie zaliczają się między innymi: obiekty sakralne, średniowieczne zamki obronne budowane z czerwonej cegły licowej oraz systemy fortyfikacyjne kapliczki i krzyże przydrożne, typowe dla regionu Warmii, cmentarze ewangelickie, charakterystyczne na obszarze Mazur, założenia rezydencjonalne, w tym pałacowo-parkowe i dworsko-folwarczne charakterystyczne dla północnej i zachodniej części województwa, zabytki techniki. Szczególne miejsce wśród dziedzictwa kulturowego stanowią czytelne układy urbanistyczne niektórych miast z zachowaną historyczną zabudową. Niepowtarzalny krajobraz archeologiczny tworzą zabytki archeologiczne o własnych formach krajobrazowych w terenie otwartym – kurhany i grodziska.

Współwystępowanie wysokiej wartości naturalnych (fizjograficznych),

przyrodniczych i kulturowych elementów środowiska stanowi o dużym potencjale walorów krajobrazowych województwa warmińsko-mazurskiego, szczególnie w powiązaniu z rozwijaniem funkcji turystycznych i rekreacyjnych. Zróżnicowany krajobraz jest wyrazistym i rozpoznawalnym wyróżnikiem regionu, definiującym nie tylko jego zasoby naturalne i tożsamość przestrzenną, ale także stanowiącym świadectwo historycznego rozwoju. Kontrastują tu ze sobą unikatowe scenerie krajobrazów: deltowego, równin morenowych i pagórków oraz wzgórz pojeziernych, dużej liczby jezior, kompleksów leśnych oraz terenów rolnych, na które nakłada się bogate dziedzictwo kulturowe.

Wśród kierunków polityki przestrzennej oraz ogólnych zasad dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazu wymieniono m.in. ochronę dziedzictwa kulturowego i kształtowanie tożsamości regionalnej, w szczególności poprzez:

- a) zachowanie, zabezpieczanie, ochronę i utrzymanie zasobów dziedzictwa kulturowego,
- b) przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom mającym wpływ na stan obiektów i zespołów zabytków oraz zapobieganie dewastacji przestrzeni i dysharmonijnym zmianom krajobrazu w otoczeniu obiektów zabytkowych,
- c) podtrzymywanie tradycji miejsca, kontynuację rozwiązań historycznych bądź nawiązywanie do nich,
- d) zagospodarowanie obiektów zabytkowych w sposób efektywny i racjonalny, z dopuszczeniem nowych funkcji, pod warunkiem wykluczenia rozwiązań dysharmonijnych,
- e) wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, edukacji kulturowej, promocji ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu krajobrazowego.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla miasta wpisane do rejestru zabytków

ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE starego miasta wraz z pozostałością fortyfikacji i zabudowy na starych murach miejskich i ruinami kościoła oraz obszar w promieniu 50 m od śladów fortyfikacji, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-132 z dnia 21 lipca 1955 r.

MURY OBRONNE, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-171 z dnia 20 września 1956 r.

ZAMEK, ul. Mickiewicza 22, 1349-1380 r., XVIII/XIX w., 1977-1992 r.

Rejestr zabytków nr A-98 z dnia 31 marca 1953 r.

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. DOMINIKA SAVIO, ul. św. Dominika Savio, 1330-1351 r.,
odbudowany l. 80 XX w.

Rejestr zabytków nr A-193 z dnia 24 listopada 1956 r.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. NIEPOKALANEGO POZŁĘCZA NMP, ul. Sienkiewicza 1,
1857 r., 1910-1913 r.

Rejestr zabytków nr A-4724 z dnia 13 lutego 2023 r.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Sienkiewicza:

a. kościół ewangelicko-metodystyczny nr 20, 1907-1909 r.,

Rejestr zabytków nr A-2107 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

b. ogrodzenie, 1907 r.,

Rejestr zabytków nr A-2117 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

c. plebania nr 22, pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr A-2127 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW, ul. Nadrzeczna 3, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-2115 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ZESPÓŁ CMĘTARZA, tzw. Polska Górka, ul. Olsztyńska:

a. cmentarz, 2 poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A-2401 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

b. brama, 1834 r.

Rejestr zabytków nr A-2114 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

CMĘTARZ, ul. Czarnieckiego, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2396 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

CMĘTARZ WOJENNY Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, ul. Chrobrego, 1914-1918 r.

Rejestr zabytków nr A-2397 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

ROGATKA, ob. kwiaciarnia, ul. Pieniężnego 30 B, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2112 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

PAWILON na d. Miejskim Placu Sportowym, ul. 3 Maja, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-4561 z dnia 21 grudnia 2011 r.

PARK FOLWARCZNY „ZAJĘZIERZE”, ul. Składowa, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr A-4308 z dnia 17 sierpnia 2004 r.

ZESPÓŁ KOSZAR ARTYLERYJSKICH, tzw. Białe Koszary, 1912-1913 r.

(w nawiasach numeracja wg załącznika do decyzji o wpisie do rej. zab.):

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

a. budynek koszarowy (1), ob. Urząd Gminy, ul. Sobieskiego1,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

- b. budynek koszarowy (3), ob. biurowy, ul. Sobieskiego 3 A,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- c. budynek warsztatowy (5), ob. kwiaciarnia, ul. Sobieskiego 5 A,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- d. budynek warsztatowy (6), ob. bar mleczny, ul. Sobieskiego 3 C,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- e. wozownia (10), ob. salon meblowy, ul. Wojska Polskiego 10,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- f. arsenał (11), ob. ośrodek terapeutyczny, ul. Wojska Polskiego 8,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- g. wozownia (12), ul. Wojska Polskiego 6,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- h. budynek koszarowy (13), ob. Starostwo Powiatowe, ul. Sobieskiego 5,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4628 z 29 marca 2016 r.
- i. wartownia (14), ob. kancelaria notarialna, ul. Sobieskiego 7,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- j. stajnie (15), ob. Centrum Użyteczności Publicznej, ul. Sobieskiego 9,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4629 z 4 kwietnia 2016 r.
- k. stajnie (16), ul. Sobieskiego 11,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- l. stajnie (20), ul. Sobieskiego 18,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- ł. stajnie (21), ul. Sobieskiego 16,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- m. wartownia (22), ob. firma usługowa, ul. Sobieskiego 14,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- n. budynek koszarowy (23), ob. Sąd Rejonowy, Prokuratura Rejonowa,
ul. Sobieskiego 12,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- o. budynek warsztatowy (24), ob. restauracja, ul. Sobieskiego 10,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- p. kiszarnia, ob. drukarnia (25), ul. Sobieskiego 8,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- r. wartownia (26), ul. Sobieskiego 6,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
- s. stołówka (27), ob. budynek biurowy, ul. Sobieskiego 4,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

t. budynek koszarowy (29), ob. biurowy, ul. Czarnieckiego 28,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4621 z 14 sierpnia 2015

u. budynek sztabowy (30), ob. WKU, ul. Czarnieckiego 28,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

w. ogrodzenie z bramą, ul. Czarnieckiego.

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

ZESPÓŁ BUDOWLANY KOSZAR PIECHOTY, tzw. „Czerwone Koszary” wraz z terenem obejmującym działki ewidencyjne o numerach: 9/1, 9/82, 9/83, 9/84, 9/85, 9/86, 9/87, 9/88, 9/89, 9/90, 9/92, 9/93, 9/94, 9/95, 9/96, 9/97, 9/98, 9/99, 9/100, cz. dz. 9/91 i zielenią komponowaną, 1890-1898 r., ul. 1 Dywizji i ul. Grunwaldzka:

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

1) indywidualnie budynki:

a. wartownia pierwotna,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

b. koszarowiec,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

c. kuchnia,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

d. koszarowiec,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

e. ujeżdżalnia koni [sala kinowa i gimnastyczna],

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

f. koszarowiec [budynek szkoleniowy, garaże, łaźnia],

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

g. areszt, następnie biblioteka,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

h. koszarowiec,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

i. kuchnia,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

j. koszarowiec,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

l. koszarowiec, później budynek sztabu,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

m. kasyno oficerskie,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

n. magazyn,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

o. budynek gospodarczy,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

p. budynek gospodarczy,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

r. budynek gospodarczy, ul. 1 Dywizji 4,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

2) zieleń komponowana.

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

ZESPÓŁ OBIEKTÓW KOLEJOWYCH:

a. wieża ciśnień, ul. 11 Listopada (k/parowozowni), 1911 r.,

Rejestr zabytków nr A-4094 z dnia 28 grudnia 1998 r.

b. budynek biurowy dawnego Warsztatu Naprawczego Kolei Żelaznej,

ul. 11 Listopada 26, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-4346 z dnia 10 listopada 2006 r.

WIEŻA CIŚNIEŃ, ul. Drwęcka, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3918 z dnia 2 października 1996 r.

KANAŁ ELBLĄSKI (odcinki kanału na terenie d. województwa olsztyńskiego wpisano jako kanał wodny na trasie Ostróda – Elbląg z odgałęzieniem do Iławy wraz z całym systemem urządzeń hydrotechnicznych), 1875 r.:

Rejestr zabytków nr A-1274 z dnia 17 stycznia 1979 r.

a. śluza żeglowna, ul. Mickiewicza,

b. upust młyński, ul. Mickiewicza.

ul. Armii Krajowej

DOM NR 3, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1219 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Czarnieckiego

WILLA NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2100 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 25, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1705 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

DOM NR 26, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr A-1706 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

KASYNO WOJSKOWE NR 30, 1913 r.
Rejestr zabytków nr A-1727 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 31, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1816 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 33, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1724 z dnia 18 listopada 1986 r.
ul. Drwęcka
DOM NR 1, ok. 1900 r.
Rejestr zabytków nr A-1840 z dnia 23 stycznia 1987 r.
SZKOŁA NR 2, 1905-1907 r.
Rejestr zabytków nr A-2113 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
ul. Garnizonowa
BUDYNEK KOSZAROWY NR 14 A, poł. XIX w.
Rejestr zabytków nr A-4555 z dnia 4 października 2010 r.
ul. Gizewiusza
DOM NR 2, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1704 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
DOM NR 15, k. XIX w.
Rejestr zabytków nr A-1822 z dnia 14 stycznia 1987 r.
WILLA NR 28, 1904 r.
Rejestr zabytków nr A-3927 z dnia 8 października 1996 r.
ul. Grunwaldzka
DOM NR 24, k. XIX w.
Rejestr zabytków nr A-2111 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
ul. Jana Pawła II
DOM NR 4, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1809 z dnia 12 stycznia 1987 r.
DOM NR 4A, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1811 z dnia 12 stycznia 1987 r.
DOM NR 6, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1808 z dnia 12 stycznia 1987 r.
DOM NR 8, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1810 z dnia 12 stycznia 1987 r.
DOM NR 10, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1805 z dnia 12 stycznia 1987 r.
DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1823 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 22, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1812 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1814 z dnia 14 stycznia 1987 r.
ul. Kolejowa
DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1725 z dnia 18 listopada 1986 r.
ul. 11 Listopada
DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1718 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1719 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 35, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-1717 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 39, 1905 r.

Rejestr zabytków nr A-2102 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 41, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1720 z dnia 18 listopada 1986 r.
ul. Mickiewicza
DOM NR 2, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-1817 z dnia 14 stycznia 1987 r.
HOTEL, ob. dom nr 7, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2110 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 9, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-1818 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1702 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
URZĄD POWIATOWY, ob. Urząd Miejski nr 24, 1878 r., 1901 r.

Rejestr zabytków nr A-2099 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 28, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1726 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 34 A, ob. budynek handlowy, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2101 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
ul. Olsztyńska
DOM NR 31, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1821 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Pieniężnego

DOM NR 7 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2295 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 9 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2305 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 11 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2304 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 13 (I-II-III), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2412 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 15 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2309 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 19 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2267 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 21 (I-II-III), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2302 z dnia 9 listopada 1987 r.

ul. Sienkiewicza

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1820 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 16, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-4191 z dnia 26 września 2000 r.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1813 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Słowackiego

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1723 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Spichrzowa

DOM NR 1, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1815 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 5 A, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2085 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Stapińskiego

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1728 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM R 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1721 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1716 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1722 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Wyszyńskiego

DOM NR 8/10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2312 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 12/16, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2313 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 18/20, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2311 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 22/24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2301 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 26, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2300 z dnia 9 listopada 1987 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków

ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE starego miasta wraz z pozostałością fortyfikacji i zabudowy na starych murach miejskich i ruinami kościoła oraz obszar w promieniu 50 m od śladów fortyfikacji, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-132 z dnia 21 lipca 1955 r.

MURY OBRONNE, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-171 z dnia 20 września 1956 r.

ZAMEK, ul. Mickiewicza 22, 1349-1380 r., XVIII/XIX w., 1977-1992 r.

Rejestr zabytków nr A-98 z dnia 31 marca 1953 r.

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. DOMINIKA SAVIO, ul. św. Dominika Savio, 1330-1351 r., odbudowany l. 80 XX w.

Rejestr zabytków nr A-193 z dnia 24 listopada 1956 r.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Sienkiewicza 1, 1857 r., 1910-1913 r.,

Rejestr zabytków nr A-4724 z dnia 13 lutego 2023 r.

b. kostnica, ul. Sienkiewicza, pocz. XX w.,

c. plebania, ul. Czarnieckiego 3, pocz. XX w.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Sienkiewicza:

a. kościół ewangelicko-metodystyczny nr 20, 1907-1909 r.,

Rejestr zabytków nr A-2107 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

b. ogrodzenie, 1907 r.,

Rejestr zabytków nr A-2117 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

c. plebania nr 22, pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr A-2127 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

d. dom parafialny nr 22 A, pocz. XX w.

KOŚCIÓŁ CHRYSZTUSOWY, ul. 1 Dywizji 5, pocz. XX w.

KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW, ul. Nadrzeczna 3, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-2115 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA, tzw. Polska Górka, ul. Olsztyńska:

a. cmentarz, 2 poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A-2401 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

b. brama, 1834 r.

Rejestr zabytków nr A-2114 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Chrobrego, XIX w.

CMENTARZ, ul. Czarnieckiego, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2396 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

CMENTARZ WOJENNY Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, ul. Chrobrego, 1914-1918 r.

Rejestr zabytków nr A-2397 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

CMENTARZ KOMUNALNY, ul. Spokojna, pocz. XX w.

CMENTARZ WOJENNY ŻOŁNIERZY RADZIECKICH, ul. Jagiełły, 1945 r.

ROGATKA, ob. kwiaciarnia, ul. Pieniężnego 30 B, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2112 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

PAWILON na d. Miejskim Placu Sportowym, ul. 3 Maja, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-4561 z dnia 21 grudnia 2011 r.

PARK FOLWARCZNY „ZAJEZIERZE”, ul. Składowa, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr A-4308 z dnia 17 sierpnia 2004 r.

PARK COLLISA, ul. 3 Maja, pocz. XX w.

ZESPÓŁ KOSZAR ARTYLERYJSKICH, tzw. „Białe Koszary”, 1912-1913 r.

(w nawiasach numeracja wg załącznika do decyzji o wpisie do rej. zab.):

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

a. budynek koszarowy (1), ob. Urząd Gminy, ul. Sobieskiego 1,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

b. budynek koszarowy (3), ob. biurowy, ul. Sobieskiego 3 A,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

c. budynek warsztatowy (5), ob. kwiaciarnia, ul. Sobieskiego 5 A,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
d. budynek warsztatowy (6), ob. bar mleczny, ul. Sobieskiego 3 C,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
e. wozownia (10), ob. salon meblowy, ul. Wojska Polskiego 10,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
f. arsenał (11), ob. ośrodek terapeutyczny, ul. Wojska Polskiego 8,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
g. wozownia (12), ul. Wojska Polskiego 6,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
h. budynek koszarowy (13), ob. Starostwo Powiatowe, ul. Sobieskiego 5,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4628 z 29 marca 2016 r.
i. wartownia (14), ob. kancelaria notarialna, ul. Sobieskiego 7,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
j. stajnie (15), ob. Centrum Użyteczności Publicznej, ul. Sobieskiego 9,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4629 z 4 kwietnia 2016 r.
k. stajnie (16), ul. Sobieskiego 11,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
l. stajnie (20), ul. Sobieskiego 18,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
ł. stajnie (21), ul. Sobieskiego 16,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
m. wartownia (22), ob. firma usługowa, ul. Sobieskiego 14,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
n. budynek koszarowy (23), ob. Sąd Rejonowy, Prokuratura Rejonowa,
ul. Sobieskiego 12,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
o. budynek warsztatowy (24), ob. restauracja, ul. Sobieskiego 10,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
p. kiszarnia, ob. drukarnia (25), ul. Sobieskiego 8,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
r. wartownia (26), ul. Sobieskiego 6,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
s. stołówka (27), ob. budynek biurowy, ul. Sobieskiego 4,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.
t. budynek koszarowy (29), ob. biurowy, ul. Czarnieckiego 28,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4621 z 14 sierpnia 2015

u. budynek sztabowy (30), ob. WKU, ul. Czarnieckiego 28,
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

w. ogrodzenie z bramą, ul. Czarnieckiego.
Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

ZESPÓŁ BUDOWLANY KOSZAR PIECHOTY, tzw. „Czerwone Koszary” wraz
z zielenią komponowaną, 1890-1898 r., ul. 1 Dywizji i ul. Grunwaldzka:
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

a. kasyno oficerskie,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

b. koszarowiec, później budynek sztabu,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

c. wartownia pierwotna,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

d. koszarowiec,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

e. kuchnia,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

f. koszarowiec,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

g. ujeżdżalnia koni [sala kinowa i gimnastyczna],
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

h. koszarowiec [budynek szkoleniowy, garaże, łaźnia],
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

i. areszt, następnie biblioteka,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

j. koszarowiec,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

k. kuchnia,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

l. koszarowiec,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

ł. budynek administracyjny, ob. mieszkalny, ul. 1 Dywizji 2,

m. budynek gospodarczy, ul. 1 Dywizji 4,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

n. magazyn,
Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

o. budynek gospodarczy,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

p. budynek gospodarczy,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

r. zieleń komponowana,

Rejestr zabytków nr A-4679 z dnia 20 lutego 2020 r.

s. elewator, ob. budynek mieszkalny, ul. 1 Dywizji 7.

ZESPÓŁ OBIEKTÓW KOLEJOWYCH:

a. dworzec kolejowy, ul. Słowackiego 13 A, 1870-1872 r.,

b. zejście do przejścia podziemnego, ul. Słowackiego, 1870-1872 r.,

c. zejście do przejścia podziemnego, ul. Słowackiego, 1870-1872 r.,

d. wieża ciśnień, ul. 11 Listopada 18 A, pocz. XX w.,

e. wieża ciśnień, ul. 11 Listopada (k/parowozowni), 1911 r.,

Rejestr zabytków nr A-4094 z dnia 28 grudnia 1998 r.

f. parowozownia, ul. 11 Listopada, l. 70 XIX w.,

g. obrotnica kolejowa, ul. 11 Listopada, l. 70 XIX w.,

h. ekspedycja kolejowa, ul. Słowackiego, l. 70 XIX w.,

i. nastawnia kolejowa, ul. Słowackiego 7, l. 70 XIX w.,

j. nastawnia kolejowa, ul. Słowackiego, l. 70 XIX w.,

k. budynek biurowy dawnego Warsztatu Naprawczego Kolei Żelaznej,
ul. 11 Listopada 26, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-4346 z dnia 10 listopada 2006 r.

WIEŻA CIŚNIEŃ, ul. Drwęcka, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3918 z dnia 2 października 1996 r.

KANAŁ ELBLĄSKI (odcinki kanału na terenie d. województwa olsztyńskiego
wpisano jako kanał wodny na trasie Ostróda – Elbląg z odgałęzieniem do Iławy
wraz z całym systemem urządzeń hydrotechnicznych), 1875 r.:

Rejestr zabytków nr A-1274 z dnia 17 stycznia 1979 r.

a. śluza żeglowna, ul. Mickiewicza,

b. upust młyński, ul. Mickiewicza,

ul. Armii Krajowej

DOM NR 3, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1219 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Czarnieckiego

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 8, pocz. XX w.

DOM NR 10, pocz. XX w.
DOM NR 16, pocz. XX w.
WILLA NR 18, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2100 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 22/24, l. 30 XX w.
DOM NR 25, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1705 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
DOM NR 26, XIX/XX w.
Rejestr zabytków nr A-1706 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
DOM NR 27, pocz. XX w.
DOM NR 29, pocz. XX w.
KASYNO WOJSKOWE NR 30, 1913 r.
Rejestr zabytków nr A-1727 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 31, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1816 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 33, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1724 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 34, pocz. XX w.
DOM NR 37, l. 30 XX w.
DOM NR 41, l. 30 XX w.
DOM NR 43 I, l. 30 XX w.
DOM NR 43 II, l. 30 XX w.
DOM NR 45, l. 30 XX w.
SZKOŁA NR 69, 1910 r.
BUDYNEK SZKOLNY NR 71, 1910 r.
ul. Drwęcka
DOM NR 1, ok. 1900 r.
Rejestr zabytków nr A-1840 z dnia 23 stycznia 1987 r.
SZKOŁA NR 2, 1905-1907 r.
Rejestr zabytków nr A-2113 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
ul. 1 Dywizji
DOM NR 3, l. 30 XX w.
ul. Garnizonowa
DOM NR 4, pocz. XX w.
BUDYNEK KOSZAROWY NR 8, poł. XIX w.
BUDYNEK KOSZAROWY NR 10, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 12, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 14 A, poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-4555 z dnia 4 października 2010 r.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 16, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 22, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 24, poł. XIX w.

ul. Gizewiusza

DOM NR 1, pocz. XX w.

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1704 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 5 A, pocz. XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 9, pocz. XX w.

DOM NR 11, pocz. XX w.

DOM R 13, pocz. XX w.

DOM NR 15, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-1822 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 17, pocz. XX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

DOM NR 19, pocz. XX w.

DOM NR 20, pocz. XX w.

DOM NR 21, pocz. XX w.

DOM NR 21 A, pocz. XX w.

DOM NR 22, pocz. XX w.

DOM NR 22 A, pocz. XX w.

DOM NR 23 A, pocz. XX w.

DOM NR 23 B, pocz. XX w.

DOM NR 25, pocz. XX w.

DOM NR 27, pocz. XX w.

WILLA NR 28, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3927 z dnia 8 października 1996 r.

DOM NR 32, pocz. XX w.

ul. Grunwaldzka

DOM NR 1, I. 30 XX w.

DOM NR 3, I. 30 XX w.

DOM NR 5, I. 30 XX w.

SZPITAL, ob. Internat Zespołu Placówek Szkolno-Wychowawczo-Rehabilitacyjnych nr 13, 1935-1938 r.

DOM NR 19, pocz. XX w.

DOM NR 20/22, I. 30 XX w.

DOM NR 24, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2111 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 26, pocz. XX w.

DOM NR 29, I. 30 XX w.

DOM NR 31, I. 30 XX w.

DOM NR 35, I. 30 XX w.

DOM NR 38, I. 30 XX w.

DOM NR 40, I. 30 XX w.

DOM NR 42/44, I. 30 XX w.

DOM NR 46/48, I. 30 XX w.

DOM NR 50, I. 30 XX w.

ul. Jana Pawła II

DOM NR 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1809 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 4A, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1811 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1808 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 8, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1810 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1805 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 12, k. XIX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1823 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 20, pocz. XX w.

DOM NR 20 A, pocz. XX w.

DOM NR 22, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1812 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1814 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Jaracza

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 5, k. XIX w.

DOM NR 6, k. XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 9, k. XIX w.

DOM NR 13, k. XIX w.

DOM NR 26, k. XIX w.

DOM NR 27, k. XIX w.

DOM NR 30, k. XIX w.

DOM NR 31, k. XIX w.

DOM NR 32, k. XIX w.

DOM NR 34, k. XIX w.

DOM NR 35, k. XIX w.

ul. Kolejowa

DOM NR 4, XIX/XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1725 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 8, XIX/XX w.

DOM NR 10, XIX/XX w.

ul. Kopernika

DOM NR 3/5, pocz. XX w.

DOM NR 4, pocz. XX w.

ul. 11 Listopada

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1718 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1719 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 13, pocz. XX w.

DOM NR 35, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-1717 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 39, 1905 r.

Rejestr zabytków nr A-2102 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 41, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1720 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 41 A, pocz. XX w.

ul. 3 Maja

DOM NR 4, pocz. XX w.

DOM NR 20, pocz. XX w.

ul. Mickiewicza

DOM NR 2, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-1817 z dnia 14 stycznia 1987 r.

HOTEL, ob. dom nr 7, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2110 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 9, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-1818 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1702 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

DOM NR 13, pocz. XX w.

POCZTA NR 15, 1897 r.

MŁYN NR 19, k. XIX w.

URZĄD POWIATOWY, ob. Urząd Miejski nr 24, 1878 r., 1901 r.

Rejestr zabytków nr A-2099 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

WILLA STAROSTY, ob. bank nr 26, 1926 r.

DOM NR 28, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1726 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 34, k. XIX w.

DOM NR 34 A, ob. budynek handlowy, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2101 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

BUDYNEK NADZORU WODNEGO NR 42, pocz. XX w.

ul. Nadrzeczna

DOM NR 2, pocz. XX w.

ul. Olsztyńska

BUDYNEK PARAFII EWANGELICKO-AUGSBURSKIEJ NR 1, 1900 r.

SZKOŁA NR 7, 1862 r.

DOM NR 12, pocz. XX w.

DOM NR 23, pocz. XX w.

DOM NR 30, k. XIX w.

DOM NR 31, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1821 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 37, k. XIX w.
DOM NR 39, k. XIX w.
ul. Pieniężnego
DOM NR 4, k. XIX w.
DOM NR 7 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2295 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 9 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2305 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 11 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2304 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 12, pocz. XX w.
DOM NR 13 (I-II-III), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2412 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 15 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2309 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 16, pocz. XX w.
DOM NR 17, pocz. XX w.
DOM NR 18, pocz. XX w.
DOM NR 19 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2267 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 20, pocz. XX w.
DOM NR 21 (I-II-III), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2302 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 22, pocz. XX w.
DOM NR 26, pocz. XX w.
DOM NR 27/27 A/27 B/27 C, l. 30 XX w.
DOM NR 28, l. 30 XX w.
DOM NR 29, l. 30 XX w.
DOM NR 30/32, l. 30 XX w.
SZKOŁA NR 30 A, l. 30 XX w.
DOM NR 31, pocz. XX w.
DOM NR 34/36/38, l. 30 XX w.
DOM NR 35, l. 30 XX w.
DOM NR 37, l. 30 XX w.

DOM NR 39, I. 30 XX w.

DOM NR 40/42/44, I. 30 XX w.

DOM R 43/45, I. 30 XX w.

DOM NR 46/48/50/52, I. 30 XX w.

DOM NR 49/51/53, I. 30 XX w.

DOM NR 55/57/59/61/63/65, I. 30 XX w.

DOM NR 54/56/58/60/62/64, I. 30 XX w.

DOM NR 66/68, I. 30 XX w.

DOM NR 67/69, I. 30 XX w.

DOM NR 70/72, I. 30 XX w.

ul. Przechodnia

DOM NR 7, pocz. XX w.

ul. Pułaskiego

DOM NR 6, I. 30 XX w.

MOST, I. 30 XX w.

ul. Sienkiewicza

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1820 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 4, I. 20 XX w.

DOM NR 6, I. 20 XX w.

DOM NR 7, k. XIX w.

DOM NR11, I. 20 XX w.

DOM NR 15, I. 20 XX w.

DOM NR 16, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-4191 z dnia 26 września 2000 r.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1813 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Słowackiego

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1723 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Smosarskiej

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 3, k. XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 9, k. XIX w.

DOM NR 11, k. XIX w.

ul. Spichrzowa

DOM NR 1, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1815 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 5 A, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2085 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Stapińskiego

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1728 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM R 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1721 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 7 A, pocz. XX w.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1716 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1722 z dnia 18 listopada 1986 r.

PRZEPOMPOWNIĄ ŚCIEKÓW NR 17, 1902-1903 r.

BUDYNEK STRAŻY POŻARNEJ NR 19, 1934 r.

ul. Turystyczna

WIEŻA BISMARCKA, 1901-1902 r., I. 20 XX w.

ul. Witkacego

DOM NR 1, k. XIX w.

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 5, k. XIX w.

DOM NR 7, k. XIX w.

ul. Wyszyńskiego

DOM NR 1, I. 20 XX w.

SZKOŁA NR 2, I. 20 XX w.

DOM NR 3, I. 20 XX w.

DOM NR 5, I. 20 XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

DOM NR 7/9, I. 20 XX w.

DOM NR 8/10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2312 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 12/16, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2313 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 18/20, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2311 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 22/24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2301 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 26, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2300 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 34, pocz. XX w.

ul. Żeromskiego

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 5, l. 20/30 XX w.

DOM NR 7, 1924 r.

DOM NR 8, pocz. XX w.

DOM NR 15, l. 20/30 XX w.

DOM NR 17, l. 20/30 XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Ostróda zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków stanowią głównie wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych. W skład wyposażenia kościoła par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP wchodzi m.in. neogotycki ołtarz główny z 2 poł. XIX w., ołtarz Serca Jezusowego, ambona, obrazy, konfesjonał, ławki, witraże, neogotycki prospekt organowy z k. XIX w. i instrument organowy z 1921 r..

Wyposażenie i wystrój kościoła ewangelicko-metodystycznego to jednolity stylowo, neogotycki zespół zabytków powstały na pocz. XX w. W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz kazalny, chrzcielnica, empora, prospekt organowy, ławki, witraże, świeczniki, 3 dzwony.

Do rejestru zabytków wpisana jest również Fontanna Trzech Cesarzy wzniesiona w 1907 r. dla upamiętnienia roku 1888, kiedy to w ciągu jednego roku trzykrotnie zmieniali się władcy Rzeszy. Granitowa fontanna miała kształt obelisku zdobionego medalionami z wizerunkami cesarzy. W 1945 r. usunięto medaliony, w l. 60 XX w. również obelisk. Obecnie zestawiony z zachowanych fragmentów, ponownie ustawiony na Placu 1000-Lecia jako pomnik Jedności Europejskiej, odsłonięty 1 maja 2004 r.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23.07.2003 r., Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne, dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne, dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Ostróda do rejestru zabytków archeologicznych wpisano, pod numerem rejestru C-148 decyzją z dnia 11 marca 1992 r.

nawarstwienia kulturowe starego miasta wraz z zamkiem. W uzasadnieniu decyzji wpisano, że znajdujące się pod współczesną powierzchnią gruntu nawarstwienia są unikalnymi i nie rozpoznanymi dotychczas relikтами powstałymi na skutek kilkusetletniego funkcjonowania organizmu miejskiego miasta i zamku Ostródy mającymi bardzo dużą wartość historyczną i naukową. W trakcie wielowiekowego rozwoju organizm ten zmieniał swój układ przestrzenny. Świadectwami tych zmian są niepowtarzalne nawarstwienia zawierające relikty dawnej zabudowy i infrastruktury miasta, fortyfikacji miejskich, ślady procesów urbanistycznych i gospodarczych oraz związane z nimi zabytki ruchome.

6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Miasto Ostróda położone jest w obrębie jednostki fizjograficznej zwanej Pojezierzem Iławskim. Dominującą jednostką morfogenetyczną jest wysoczyzna morenowa obejmująca w klasycznej swej formie – z gliną zwałową w podłożu – południowo-zachodnią część miasta. W części południowo-wschodniej i środkowej miasta tereny wysoczyznowe od powierzchni budują piaszczyste osady wodnolodowcowe podścielone gliną zwałową. Tereny wysoczyznowe dominują zarówno przestrzennie jak i w krajobrazie - jako tereny wyniesione. Powierzchnia wysoczyzny leży najczęściej w granicach wysokości 110 – 130 m n.p.m.

Wysoczyznę przecinają rynny subglacialne, z których najbardziej znaczne na terenie miasta to rynna Kajkowska i rynna Ornowska. Ich szerokość wynosi około 300 – 500 m i są one zagłębione poniżej powierzchni wysoczyzny zwykle kilkanaście metrów do nawet 30 m. Zbocza rynien są strome, a ich dna w części zajmują jeziora: Kajkowo i Jakuba. Ponadto wysoczyznę rozcina równoleżnikowo dolina Drwęcy, również zwykle kilkuset metrowej szerokości, wypełniona osadami organicznymi. Północna część miasta jest niżej położona. Znajduje się ona w obrębie dawnej doliny rzecznej, ciągnącej się na odcinku ostródzkim niemal równoleżnikowo od Samborowa do Warlit Wielkich. Szerokość doliny wynosi najczęściej 2 – 4 km i obejmuje też jeziora Drwęckie i Pauzeńskie. Wyżej położone tereny doliny tworzą piaszczyste i pylaste płaskowyże, położone na wysokościach w granicach 97 – 103 m n.p.m. Tereny niżej położone na ogół wypełniają osady organiczne do rzędnych ok. 95 – 97 m n.p.m.

Obszar miasta Ostróda został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący

swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe. Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Dotychczas na terenie miasta Ostróda zewidencjonowano 21 stanowisk archeologicznych.

L.p.	Nr stanowiska	Funkcja	Chronologia/Kultura	Uwagi
1.	St. 22 AZP 25-56/5	Osada	Wczesna epoka żelaza	
2.	St. 23 AZP 25-56/6	Osada	Neolit Kultura ceramiki grzebykowo-dołkowej Kultura ceramiki sznurowej	
3.	St. 3 AZP 25-56/7	Osada	Neolit Kultura ceramiki grzebykowo-dołkowej Kultura pucharów lejkowatych	
4.	St. 12 AZP 25-56/8	Skarb	V/VI w. Epoka brązu Kultura łużycka	Stanowisko bez lokalizacji
5.	St. 13 AZP 25-56/9	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	Stanowisko bez lokalizacji
6.	St. 14 AZP 25-56/10	Cmentarzysko	Neolit	Stanowisko bez lokalizacji
7.	St. 15 AZP 25-56/11	Osada	Średniowiecze	
8.	St. 16 AZP 25-56/12	Ślad osadniczy	Średniowiecze	
9.	St. 17 AZP 25-56/13	1. Ślad osadniczy 2. Ślad osadniczy	1. Średniowiecze 2. Okres nowożytny	
10.	St. 18 AZP 25-56/14	Ślad osadniczy	Średniowiecze	
11.	St. 19	Osada	Średniowiecze	

	AZP 25-56/21			
12.	St. 20 AZP 25-56/23	1. Ślad osadniczy 2. Ślad osadniczy	1. Pradzieje 2. Średniowiecze	
13.	St. 21 AZP 25-56/25	1. Ślad osadniczy 2. Ślad osadniczy	1. Średniowiecze 2. Okres nowożytny	
14.	St. 1 AZP 25-56/27	Nawarstwienia kulturowe starego miasta wraz z zamkiem	Średniowiecze Okres nowożytny	Rejestr zabytków Nr C-148 z dnia 11.03.1992
15.	St. 2 AZP 25-56/28	Zamek	XIV w.	Rejestr zabytków Nr C-148 z dnia 11.03.1992
16.	St. 8 AZP 26-56/1	Cmentarzysko	Chronologia nieznana	
17.	St. 6 AZP 26-56/4	1. Ślad osadniczy 2. Osada 3. Osada 4. Osada	1. Okres wpływów rzymskich 2. IX-X w. Wczesne średniowiecze 3. XI-XII w. Wczesne średniowiecze 4. Średniowiecze	
18.	St. 7 AZP 26-56/5	Osada?	Okres wpływów rzymskich	
19.	St. 9 AZP 26-56/15	Osada	Neolit	
20.	St. 10 AZP 26-56/19	1. Ślad osadniczy 2. Ślad osadniczy	1. Średniowiecze 2. Okres nowożytny	
21.	St. 11 AZP 26-56/20	Cmentarzysko	Wczesna epoka żelaza	

* dane przytoczone za gminną ewidencją stanowisk archeologicznych z 2025 r.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszego miasta Ostróda sięgają młodszej epoki kamienia - neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. W okresie tym Ostróda i jej najbliższe okolice były intensywnie zasiedlane. Na

podstawie aktualnego stanu wiedzy można ogólnie stwierdzić, że najstarsze ślady osadnictwa wystąpiły w rejonie funkcjonujących już w średniowieczu przedmieść Pausen i Senden. Pierwsze z nich stanowi obecnie rejon ulicy Gustawa Gizewiusza i Polnej, a drugie znajdowało się najprawdopodobniej w okolicy dzisiejszej ulicy Olsztyńskiej i Przemysłowej. Badacze przedmiotu przypuszczają, że w tych rejonach miała funkcjonować rozległa osada kultury pucharów lejkowatych, a u schyłku neolitu również kultura ceramiki sznurowej mająca swą nazwę od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń ceramicznych przy pomocy odcisku sznura w jeszcze mokrej glinie. Kultura ta rozwijała się w trzecim i drugim tysiącleciu przed naszą erą, kiedy to objęła swym zasięgiem niemal całą Europę, przy czym za jej kolebkę należy uważać tereny Europy wschodniej. Niemiecki badacz Carl Engel analizując w 1931 r. materiał ceramiczny znaleziony na teren niedawnego przedmieścia Senden zwrócił uwagę na fakt, iż niektóre fragmenty naczyń noszą również cechy kultury grzebykowo-dołkowej, co pozwoliłoby przesunąć okres występowania najstarszego osadnictwa na terenie miasta do IV tysiąclecia przed naszą erą.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy przez nią wykształcony, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. W uprawie roli stosowano prawdopodobnie równolegle 3 systemy: 1. intensywną uprawę ogrodową roślin strączkowych i warzyw na niżej położonych obszarach blisko miejsc stałego zamieszkania; 2. uprawę zbóż w systemie zaroślowo - odłogowym na nieco wyższych terenach terasy nadzalewowej i w dolinach małych cieków; 3. uprawę zbóż odłogowo - leśną (wypaleniskową) na terenach peryferyjnych (wysoczyźnie). Wykorzystywano też te tereny do wypasów bydła, koni, owiec i kóz. W uprawie posługiwano się sprzężajnym radłem, zaś mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątano sierpem brązowym. Wysiewano pszenicę, jęczmień, żyto, groch, bób, soczewicę, mak, lnicznik siewny, len i rzepę oleistą. Myślistwo, zbieractwo i rybołówstwo odgrywało niewielką rolę w gospodarce. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami

i darami grobowymi. Groby ciałopalne stały się niemal wyłączną formą pochówku i jedną z najbardziej charakterystycznych cech tej kultury. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu. Znano także szeroko różne techniki tkackie.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Warto tutaj wspomnieć o stanowisku archeologicznym zlokalizowanym w okolicach kościoła katolickiego znajdującego się przy ulicy Henryka Sienkiewicza. Stanowisko to stanowi wysoczyznę osiedle obronne datowane na wczesną epokę żelaza. W niemieckiej literaturze przedmiotu przetrwała wzmianka, że w rejonie tejże samej ulicy na początku XX w. odkryta została w pagórku (kurhanie) popielnica typu zalewskiego datowana na okres między 500, a 120 lat p.n.e. Rejonem noszącym znamiona działalności człowieka w pradziejach znajdującym się w granicach administracyjnych miasta jest również Zajezerze. Z terenu tego pochodzi naczynie gliniane typu Villanova znalezione w grobie. Jest to import z terenu obecnych Włoch mający zapewne związek z handlem bursztynem i szlakiem handlowym prowadzącym na Półwysep Sambijski. Grób, w którym znalezione zostało to naczynie stanowił prawdopodobnie fragment cmentarzyska grupy warmińsko-mazurskiej kultury łużyckiej, która wytworzyła się na terenie Warmii i Mazur w IV okresie epoki brązu. Również z terenu Ostródy pochodzi skarb składający się z 15 otwartych, brązowych bransolet, typowych dla kultury łużyckiej. Niestety nie jest dzisiaj znana dokładna lokalizacja tego skarbu.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Rejonem Ostródy noszącym ślady pradziejowego osadnictwa z tego okresu są tereny przybrzeżne jeziora Drwęckiego. Na tym obszarze najprawdopodobniej funkcjonowała osada w okresie wpływów rzymskich oraz w okresie wczesnego średniowiecza. Podczas wykonywania Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w 1988 r.

natrafiono na tym terenie m.in. na dość liczne fragmenty ceramiki pochodzące zarówno z okresu wpływów rzymskich, jak też wczesnego średniowiecza.

Terenem mającym zapewne ogromne znaczenie z archeologicznego, jak też historycznego punktu widzenia jest z pewnością rejon starego miasta lokacyjnego. Jest to obszar zawierający się w obrębie ulic: Olsztyńskiej, Drwęckiej, Reymonta i Mickiewicza wraz z przylegającą do niej częścią strefy przybrzeżnej jeziora Drwęckiego. W jego obrębie znajduje się również zamek krzyżacki, który został odbudowany po drugiej wojnie światowej. Badania archeologiczne w obrębie zamku prowadzone były w latach 1968-1969 oraz 1998-1999. Miały one na celu odsłonięcie i zadokumentowanie elementów architektonicznych obiektu, a także całkowitą eksplorację jego nawarstwień. Pozyskano liczne fragmenty przedmiotów drewnianych (toczone talerze i naczynia klepkowe), pojedyncze egzemplarze materiału ceramicznego. Bardzo liczne fragmenty ceramiki w nawarstwieniach zasypiskowych fosy. Bardzo nieliczne, jak na charakter badanego miejsca, były pozostałości przedmiotów skórzanych i metalowych.

Ze względu na swoje walory historyczno-architektoniczne w rozwoju przestrzennym, teren starego miasta objęty został ścisłą ochroną konserwatorską. Prowadzone w jego obrębie prace wykopaliskowe wielokrotnie potwierdziły jego istotne znaczenie w funkcjonowaniu miasta na przestrzeni jego dziejów. Oprócz strefy dawnego starego miasta średniowieczny materiał ceramiczny wystąpił również w rejonie ulicy Kolejowej, świadcząc tym samym o wczesnej ekspansji urbanistycznej w kierunku południowym, czyli na obszar wysoczyzny. Średniowieczne i nowożytnie ślady osadnicze zarejestrowane zostały również w rejonie noszącym nazwę Ostróda – Zajezerze. Na podobne ślady osadnicze natrafiono również na wschód od Osiedla Plebiscytowego, w rejonie ulicy Łódzkiej (na południe od jeziora Perskiego), jak również tzw. Ostrowa, czyli terenu zawartego pomiędzy ulicami: Pana Tadeusza, Osiedlową i Zofii Nałkowskiej. Średniowieczny materiał ceramiczny został również zebrany w pobliżu obwodnicy Warszawa-Gdańsk, w rejonie dawnego osiedla Fiugajny i na północny-wschód od obecnej ulicy Partyzantów. Podobna sytuacja wystąpiła również na niewielkim cyplu występującym w okolicy drogi wodnej łączącej jezioro Drwęckie z jeziorem Pauzeńskim (na południe od obwodnicy Warszawa-Gdańsk).

6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie miasta Ostródy znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie miasta,
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu,

ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Tereny miasta przez kilka wieków pozostawały poza strukturami państwa polskiego, a mieszkańcy należeli do innego kręgu kulturowego. Po II wojnie światowej nastąpiła wymiana tutejszej ludności i ciągłość kulturowa została przerwana. Dziedzictwo niematerialne powojennych przesiedleńców różniło się od dziedzictwa autochtonów, jednak z czasem różnorodność kulturowa przenikała się wzajemnie, ulegała przeobrażeniom, jedne elementy zapożyczając, a inne eliminując. Wspólny pozostał tradycyjny system wartości oparty na Dekalogu - dom, rodzina, praca, wiara, ale też uczciwość, sprawiedliwość, szacunek dla innych ludzi, gościnność i kontakty międzyludzkie oraz wierność tradycji zaznaczona przez pielęgnowanie mowy przodków i dbałość o miejsca kultu.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki. Dobrą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są podejmowane działania i spotkania

organizowane przez Centrum Kultury, którego podstawowym celem działalności jest tworzenie, upowszechnianie oraz ochrona kultury. Wspomniane cele realizowane są poprzez m.in: rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych społeczności miasta Ostróda, organizowanie spektakli, koncertów, festiwali, wystaw, odczytów, imprez artystycznych i rozrywkowych, organizowanie różnorodnych form edukacji kulturalnej i wychowania przez sztukę, tworzenie warunków do wspierania i rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego, współtworzenie warunków do kultywowania i rozwijania regionalnych wartości kulturowych, gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, ochronę i udostępnianie dóbr kultury, podtrzymywanie tradycji lokalnych, ochronę dziedzictwa narodowego, ludowego, regionalnego, promocję kultury i twórczości artystycznej. Pod patronatem Centrum Kultury rozwija się amatorski ruch artystyczny, reprezentowany przez Kapelę Ludową „Ostródzianie”, Orkiestrę Miejską czy Zamkowy Chór Kameralny. Centrum podlegają też Amfiteatr – miejsce różnorodnych działalności kulturalnych i Galeria sztuki.

Dziedzictwo kulturowe upowszechnia też, wchodząca w skład Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Stępowskiego w Ostródzie. W bibliotece, oprócz podstawowych działań gromadzenia i udostępniania zbiorów bibliotecznych, organizowane są różnorodne przedsięwzięcia np. spotkania: autorskie, w klubie filmowym, z historią czy baśniowe wieczory promujące mazurskie podania i legendy. Instytucje te współpracują przy organizacji wielu imprez, wśród których do cyklicznych należą między innymi: jarmarki i pikniki miejskie z okazji Wielkanocy czy Bożego Narodzenia, Wigilia Miejska, Bal karnawałowy dla dzieci, Kaziuki Wileńskie, Ostróda Reggae Festiwal, Ostródzka Gala Sportu, Biwak Napoleoński, Ostródzkie Dni Morza, Regaty Memoriałowe imienia Krystyny Chojnowskiej-Liskiewicz, Dni Ostródy, Międzynarodowe Lato z Folklorem, Ostróda Cup, Ostródzkie Biegi Uliczne, Turniej Rycerski o włócznie św. Jerzego. W kalendarzu imprez nie brak też organizowanych obchodów świąt kościelnych, państwowych i lokalnych: Orszak Trzech Króli, Boże Ciało, Dni Gizewiusza, Obchody Narodowego Święta Konstytucji 3 Maja, rocznica wybuchu II Wojny Światowej - 1 września; Narodowe Święto Niepodległości - 11 listopada. Imprezy te są nie tylko widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszego sposobu budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania

kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględniać ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Ponadto, w wielu domach są nadal pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje - inne w domach nielicznych autochtonów, a jeszcze inne w domach osiedleńców z Mazowsza czy Kresów Wschodnich. Nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, w tym z wykorzystaniem lokalnych produktów m.in. ryb, dziczyzny, miodu czy od pokoleń ziemniaków, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą, znaną głównie z miejsca pochodzenia osadników, niekiedy ostródzką, przekazują legendy np. o czarnoksiężniku i jego córce Erice, dzielnym rycerzu i diamentowym zamku, czy o okrutnym komturze z ostródzkiego zamku i czarnym jeziorze (Na Bulwarze Europejskim wykonano niemal 50. metrowy mural odnoszący się do tutejszych legend), a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby.

W Ostródzie mimo, iż położona na Mazurach, nie używano powszechnie gwary mazurskiej. Wykształciła się gwara ostródzka, uznawana za odrębną od gwar mazurskiej i warmińskiej, a która jest gwarą dialektu mazowieckiego języka polskiego. Jej cechy charakterystyczne to brak mazurzenia, jabłonkowanie (np. mówienie "zapuszczony" zamiast "zapuszczony") i nieudźwięczniająca fonetyka międzywyrazowa. Posługiwali się nią mazurscy potomkowie polskich osadników z Mazowsza, obecnie jest gwarą wymierającą. Natomiast gwarę mazurską w Ostródzie promuje, zwłaszcza wśród społeczności wyznania ewangelickiego,

kwartalnik „Mazurski Cech” pisany głównie gwarą, poruszający tematy związane z mazurską historią i kulturą.

Muzeum w Ostródzie, działające na terenie zamku pokrzyżackiego, spełnia rolę muzeum historycznego miasta i regionu ostródzkiego. Zbiory muzealne stanowią głównie artefakty archeologiczne, pozyskane z wykopalisk prowadzonych na terenie miasta i gminy oraz będące depozytem Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, a także eksponaty o charakterze etnograficznym, jak również archiwalia, pocztówki i fotografie związane głównie z historią miasta i najbliższej okolicy. Muzeum prowadzi także działalność wydawniczą, w tym publikacje dotyczące dziejów Ostródy i jej znanych mieszkańców czy periodyk Ostródzki Przegląd Historyczny. W ostródzkim Zamku można zwiedzić przede wszystkim galerię oraz sale wystawowe muzeum. Znajduje się tu m.in. obraz autorstwa Marie-Nicolas Ponce-Camusa „Napoleon użycza łask mieszkańcom Ostródy”, list Napoleona oraz medal „Napoleon w Ostródzie” (z ostródzkiego Zamku Europą rządził cesarz Napoleon Bonaparte, który zatrzymał się tutaj w czasie kampanii 1806-1807 r.) Stałe wystawy: „Ostróda w czasach najdawniejszych”, „Napoleon w Ostródzie” i „Ostróda w XIX i XX wieku”, a także tematyczne wystawy czasowe.

Wspomnieć należy również o heraldyce samorządowej, gdyż jednym z symboli i cennym elementem dziedzictwa kulturowego Ostródy jest herb, przyjęty Uchwałą Nr XLI/286/94 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 marca 1994 r., który przedstawia rycerza w tarczy hiszpańskiej, w ciężkiej zbroi, na koniu i godzącego kopiać smoka. Koń spięty do skoku w prawo. Barwy herbu to : pole tarczy czerwone, rycerz w zbroi złocistobłękitnej na koniu białym z czarną uprzężą, kolor smoka – zielony. Wizerunek herbowy nawiązuje do pieczęci miejskiej z 1348 r. i herbu z XIX w.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające z *Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Ostróda na lata 2024-2032*

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Ostróda na lata 2024-2032 przyjęty został Uchwałą Nr II/15/2024 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 20 maja 2024 r.

W *Programie* zdefiniowano cele strategiczne m.in. cel 2. „Wykorzystanie potencjału obiektów i przestrzeni poprzez ich modernizację na rzecz funkcjonalności i budowy atrakcyjności turystycznej”, któremu przyporządkowano kierunki działań:

2.1 Modernizacja i adaptacja istniejących obiektów w celu przywrócenia lub nadania nowych funkcji (w tym obiektów zabytkowych).

2.2 Zagospodarowanie i uporządkowanie zdegradowanych przestrzeni służących zaspokajaniu potrzeb integracyjnych, rekreacyjnych i kulturalnych.

Projekty rewitalizacyjne wskazane w Gminnym Programie Rewitalizacji Miasta Ostróda na lata 2024-2032 zostały zgłoszone w otwartym naborze. Poniżej przedstawiono zgłoszone propozycje projektowe dotyczące obiektów zabytkowych:

- rewitalizacja budynku przy ul. Sienkiewicza 15 na potrzeby funkcjonowania całodobowej noclegowni wraz ze świetlicą,
- rewitalizacja zabytkowego cmentarza "Polska Górka",
- rewitalizacja Placu Tysiąclecia Państwa Polskiego,
- rewitalizacja Willi Starosty, ul. Mickiewicza 26,
- adaptacja budynku dawnego sądu na Ewangelickie Centrum Diakonii i Edukacji, ul. Olsztyńska 1,
- remont zabytkowego budynku dawnego Tradytora przy ul. Garnizonowej 10 wraz z adaptacją poddasza oraz piwnic i zagospodarowaniem terenów przyległych z przeznaczeniem na utworzenie centrum kulturalno- muzealnego.

8.2. Uwarunkowania wynikające ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Dru ga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób

szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Ostróda została uchwalona Uchwałą Nr XV/99/2015 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 listopada 2015 r. *Studium* jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W *Studium* wymieniono zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej;

Strefą „A” obejmuje się obszary, na których widoczny jest (pomimo następujących z czasem przekształceń) historyczny układ funkcjonalno-przestrzenny. Tereny te stanowią materialne świadectwo historyczne i kulturowe. Wymaganiom i ustaleniom konserwatorskim podlegają wszelkie działania inwestycyjne, gospodarcze i usługowe, prowadząc do zachowania, wyklarowania i ochrony historycznego układu i jego elementów. Dotyczy to przede wszystkim głównych ciągów komunikacyjnych – ich rozplanowania i przebiegu, kompozycji wewnątrz urbanistycznych, a także zachowania podziałów parcelacyjnych i historycznego sposobu użytkowania gruntów.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej;

Strefa „B” obejmuje obszary, w których dawny układ funkcjonalno-przestrzenny zachował się w stosunkowo dobrym stanie. Szczególnie dotyczy to rozplanowania i bryły budynków oraz ich powiązania z otoczeniem. Wszelkie podejmowane działania winny być ukierunkowane na zachowanie kluczowych składników historycznego rozplanowania takich jak m.in. układ ciągów komunikacyjnych i zagospodarowanie działek siedliskowych. Dotyczy to także działań restauracyjnych i modernizacyjnych zabudowy o walorach kulturowych.

Strefa „E” ochrony ekspozycji;

Strefa „E” ochrony ekspozycji układu zabytkowego obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych o szczególnych wartościach krajobrazowych. Działania konserwatorskie na tym obszarze polegają m.in. na ustaleniu nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym bądź ograniczeniu lub wykluczeniu zabudowy i innych elementów wysokościowych lub dysharmonizujących.

Strefa "W" ochrony archeologicznej;

Strefa ochrony zabytków archeologicznych obejmuje tereny o stwierdzonej lub domniemanej zawartości reliktywów archeologicznych.

8.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Poniżej przedstawiono aktualnie obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których uwzględniono ochronę dziedzictwa kulturowego.

I. Uchwała Nr XLV/293/98 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 25 marca 1998 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy;

§ 8. 5. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

c) inwestycje w granicach strefy archeologicznej,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

6. W granicach strefy archeologicznej realizacja inwestycji powinna być poprzedzona badaniami archeologicznymi, prowadzonymi na koszt inwestora.

II. Uchwała Nr XI/89/99 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 września 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie dzielnicy Jaracza;

§ 8. 3. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

III. Uchwała Nr X/74/99 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 czerwca 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego południowej części miasta Ostródy;

§ 8. 3. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

IV. Uchwała Nr X/75/99 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 czerwca 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie dzielnicy Zajezerze;

§ 8. 2. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla

Miasta Ostródy”, wrzesień 1991r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

V. Uchwała Nr XVIII/138/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie osiedli: Drwęckiego i Mrongowiusza;

§ 8. 3. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

VI. Uchwała Nr XVIII/139/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego rejonu ulic Olsztyńska-Gizewiusza w Ostródzie;

Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

VII. Uchwała Nr XVIII/140/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów w Ostródzie;

§ 8. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

VIII. Uchwała Nr XVIII/141/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego

zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obszarze komunikacji kolejowej;

§ 7. 2. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

IX. Uchwała Nr XXXVII/291/2005 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 27 kwietnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w kwartale ulic: Stefana Czarnieckiego, Władysława Jagiełły, Seweryna Pieniężnego i Tadeusza Kościuszki - „Białe Koszary”.

§ 7. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach planu obowiązują następujące ustalenia, określone we wnioskach konserwatorskich Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- a) zachowanie czytelnego układu urbanistycznego założenia koszar,
- b) udrożnienie istniejącej głównej osi komunikacyjnej – połączenie ulic: St. Czarnieckiego i S. Pieniężnego,
- c) wskazane pozostawienie dziedzińców koszarowych niezabudowanych,
- d) dopuszcza się zabudowę uzupełniającą stanowiącą element kompleksowego zagospodarowania większych wydzielonych obszarów np. obszary dziedzińców lub plac apelowy wydzielony ulicą i zabudową istniejącą; nową zabudowę kształtować jako uzupełnienie kwartałów wzdłuż ulic, ustalając jednocześnie nieprzekraczalne linie zabudowy nawiązujące do sposobu kształtowania zabudowy historycznej,
- e) zabudowę uzupełniającą projektować zharmonizowaną z zabudową otaczającą – wysokie dachy, w elewacjach stosować materiały tradycyjne charakterystyczne dla zabudowy istniejącej: dachówkę ceramiczną, drewnianą stolarkę okienną i drzwiową, ściany tynkowane,
- f) małą architekturę – projektować zharmonizowaną z sąsiadującą zabudową zabytkową,
- g) zabudowę uzupełniającą projektować zharmonizowaną z sąsiadującą zabudową zabytkową,

h) zabudowę uzupełniającą lokalizowaną w sąsiedztwie, wpisanego do rejestru zabytków, budynku przy skrzyżowaniu ulicy Stefana Czarnieckiego i ulicy Władysława Jagiełły kształtować jako uzupełnienie pierzei ulic z zachowaniem obowiązującej linii zabudowy; formę i skalę w/w zabudowy należy zharmonizować z zabudową historyczną; zabudowa uzupełniająca nie może stanowić konkurencji dla sąsiedniego obiektu zabytkowego; dla tej zabudowy ustala się: wysokie dachy, w elewacjach stosować materiały tradycyjne charakterystyczne dla zabudowy istniejącej: dachówkę ceramiczną, drewnianą stolarkę okienną i drzwiową, ściany tynkowane,

i) istniejącą zabudowę współczesną należy systematycznie modernizować dostosowując formę i wykończenie elewacji do zabudowy historycznej, aby cały obszar chroniony stanowił spójną całość pod względem architektonicznym i urbanistycznym,

j) na terenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i w ich sąsiedztwie ustanawia się zakaz lokalizacji wielkowymiarowych tablic reklamowych oraz wszelkich tablic reklamowych wolnostojących,

k) w obiektach wpisanych do rejestru zabytków ustanawia się zakaz lokalizacji garaży, z wyjątkiem obiektów oznaczonych w załączniku nr 1 do uchwały liczbami: 6 i 7.

2. W granicach zespołu zabytkowego wpisanego do rejestru zabytków oraz strefy konserwatorskiej „B” projekty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego wymagają uzgodnienia z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

X. Uchwała Nr XLI/316/2005 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 24 sierpnia 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy: w obrębie osiedli Drwęckiego i Mrongowiusza, w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów, obszaru śródmieścia i w obrębie ulicy Stefana Jaracza;

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego: projekty budowlane inwestycji zlokalizowanych w granicach oznaczonego odpowiednio w rysunku zmiany planów terenu strefy ochrony konserwatorskiej B1, należy uzgodnić z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

XI. Uchwała Nr XLIII/330/2005 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 26 października 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy: w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów;

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego: projekty budowlane inwestycji zlokalizowanych w granicach zmiany planu należy uzgodnić z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie z tytułu sąsiedztwa przedmiotowego terenu z wpisanym do rejestru zabytków Kanałem Ostródzko-Elbląskim.

XII. Uchwała Nr VII/35/2007 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 23 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy: w obrębie osiedli Drwęckiego i Mrongowiusza, obszaru śródmieścia, w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów i w obrębie ulicy Stefana Jaracza;

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego: projekty budowlane inwestycji zlokalizowanych w granicach oznaczonych odpowiednio w rysunku zmiany planów terenu strefy ochrony konserwatorskiej B1, należy uzgodnić z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

XIII. Uchwała Nr XXI/129/2008 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 28 stycznia 2008 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w rejonie ulic Olsztyńska-Gizewiusza;

§ 7. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach strefy ochrony archeologicznej ustala się:

- a) obowiązek uzyskania przez inwestora, od wojewódzkiego konserwatora zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu organowi – uzgodnienia planowanych robót budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych;
- b) obowiązek przeprowadzenia (na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej zamierzającej realizować roboty budowlane lub nowe zalesienia) badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji.

2. Przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od wojewódzkiego konserwatora zabytków pozwolenia na ich przeprowadzenie.

XIV. Uchwała Nr XLII/244/2009 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 5 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy;

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Obszar w granicach zmiany planu w całości znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej B.

2. W obrębie strefy B obowiązują następujące zasady ochrony:

- a) w przypadku lokalizacji nowej zabudowy obowiązuje zasada dostosowania do historycznej linii zabudowy oraz do sąsiadujących obiektów historycznych pod względem gabarytów, wysokości, kształtu oraz pokrycia dachów, formy architektonicznej, materiałów budowlanych,
- b) w strefie obowiązuje pełna ochrona budynków historycznych, historyczny układ ulic, placów oraz skala zabudowy z priorytetem dla wymagań konserwatorskich,
- c) wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) podejmowane na terenie strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

XV. Uchwała Nr XLII/245/2009 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 5 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy;

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Obszar w granicach zmiany planu w całości znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej B.

2. W obrębie strefy B obowiązują następujące zasady ochrony:

- a) w przypadku lokalizacji nowej zabudowy obowiązuje zasada dostosowania do historycznej linii zabudowy oraz do sąsiadujących obiektów historycznych pod względem gabarytów, wysokości, kształtu oraz pokrycia dachów, formy architektonicznej, materiałów budowlanych,
- b) w strefie obowiązuje pełna ochrona budynków historycznych, historyczny układ ulic, placów oraz skala zabudowy z priorytetem dla wymagań konserwatorskich,
- c) wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) podejmowane na terenie strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

XVI. Uchwała Nr XLIV/255/2009 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 21 sierpnia 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulic Olsztyńska-Gizewiusza w Ostródzie;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach strefy ochrony archeologicznej ustala się:

- a) obowiązek uzyskania przez inwestora, od wojewódzkiego konserwatora zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu

organowi – uzgodnienia planowanych robót budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych;

b) obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji.

2. Przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od wojewódzkiego konserwatora zabytków pozwolenia na ich przeprowadzenie.

XVII. Uchwała Nr L/287/2010 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części miasta Ostródy;

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego

1. W granicach zmiany planu ustala się ochronę budynku przy ulicy Czarnieckiego 48 wpisanego do ewidencji zabytków.

2. Wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

XVIII. Uchwała Nr XXVIII/144/2012 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 28 września 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie osiedli: Drwęckiego i Mrongowiusza w Ostródzie;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach strefy ochrony konserwatorskiej:

a) wszelkie roboty budowlane należy opiniować z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

b) ochronie podlega ekspozycja krajobrazowa obiektów zabytkowych (w tym wpisanej do gminnej ewidencji zabytków Wieży Bismarcka).

2. Wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu obiektu wpisanego do gminnej ewidencji zabytków (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ustala się możliwość remontu oraz zmiany sposobu użytkowania wnętrza Wieży Bismarcka na działalność handlowo-usługową.

XIX. Uchwała Nr LIII/274/2014 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy (w rejonie ulicy Adama Mickiewicza);

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Obszar objęty granicami planu znajduje się w sąsiedztwie terenu wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr A-3713/0 z dnia 18.11.1986 r.

XX. Uchwała Nr LIII/275/2014 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy (w rejonie Placu Tysiąclecia Państwa Polskiego);

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Obszar objęty granicami planu znajduje się na terenie zabytkowego układu urbanistycznego, który wpisany jest do rejestru zabytków, a także na obszarze nawarstwień kulturowych wpisanym do rejestru zabytków.

XXI. Uchwała Nr LIII/276/2014 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy (w rejonie ulic: Józefa Sowińskiego, Spichrzowej i Adama Mickiewicza);

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Obszar objęty granicami planu znajduje się w sąsiedztwie terenu nawarstwień kulturowych wpisanym do rejestru zabytków decyzją C - 148 z dnia 11.03.1992 r.

XXII. Uchwała Nr XXV/168/2016 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 31 sierpnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy dla obszaru dawnej jednostki wojskowej „Czerwone Koszary”;

§ 7. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Część terenu w granicach planu leży w strefie ochrony konserwatorskiej B. Dla ww. strefy ustala się ochronę zasadniczych elementów rozplanowania i istniejącej substancji architektonicznej, w tym zachowanie obiektów objętych ochroną konserwatorską i dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej.

2. Uzupełnienia zabudowy należy projektować w liniach zabudowy określonych przez istniejące budynki, w nawiązaniu do bryły i formy budynków objętych ochroną konserwatorską, z wykluczeniem możliwości dobudowy do budynków objętych ochroną konserwatorską i z możliwym jak największym zachowaniem ochrony ekspozycji elewacji w/w budynków.

XXIII. Uchwała Nr IX/66/2019 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 26 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy – pasaż;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków: 1. Plan wskazuje obiekty i obszary zabytkowe objęte ochroną prawną na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: 1) dom, przy ul. Sienkiewicza 2 wpisany do rejestru zabytków; 2) obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków: ul. Sienkiewicza nr 2, 4, 4a, 6, 6a, 7, 8, 8a, 10; 3) stanowisko archeologiczne nr AZP 25-56/6. 2. Dla obiektów wpisanych do rejestru oraz ewidencji zabytków ustala się: 1) ochronę zachowanej zabytkowej struktury architektoniczno-przestrzennej oraz historycznego krajobrazu kulturowego, 2) w obiektach zabytkowych ochronę kształtu i rodzaju pokrycia dachów, artykulacji i sposobu opracowania elewacji, w tym rodzaju i formy stolarki otworowej jako jednego z elementów wystroju elewacji budynków, 3) zakaz dokonywania zmian mogących doprowadzić do utraty wartości zabytkowej budynków na zasadach określonych w przepisach odrębnych, 4) zakaz zmian kształtu dachów i historycznego rodzaju pokrycia dachowego budynków, 5) zakaz zmian w obrębie elewacji budynków z wyłączeniem prac adaptacyjnych uwzględniających walory zabytkowe, 6) możliwość adaptacji budynków do nowych funkcji przy zachowaniu ich historycznego charakteru, 7) zakaz lokalizacji reklam na budynkach i ogrodzeniach oraz reklam wolnostojących za wyjątkiem reklam okolicznościowych. 3. Plan ustala ochronę zabytku archeologicznego (stanowisko archeologiczne nr AZP 25-56/5) w formie strefy konserwatorskiej ochrony archeologicznej. 4. W wyznaczonej strefie ochrony archeologicznej: zagospodarowanie terenu, prowadzenie badań i robót budowlanych oraz podejmowanie innych działań, odbywa się na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

XXIV. Uchwała Nr XL/216/2021 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 23 lutego 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w kwartale ulic: Stefana Czarnieckiego, Władysława Jagiełły, Seweryna Pieniężnego i Tadeusza Kościuszki - „Białe Koszary”;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Teren w granicach planu stanowi część zespołu koszar artyleryjskich wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr A-1959 z dnia 25 lipca 2002 r. Ustala

się ochronę historycznych budynków w zakresie bryły, elewacji, kształtu dachów, artykulacji i rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych, historycznego detalu architektonicznego, historycznych materiałów budowlanych oraz historycznej kolorystyki.

2. Zabudowę należy projektować w nawiązaniu do bryły i formy budynków objętych ochroną konserwatorską, z zastosowaniem tradycyjnych materiałów budowlanych i pokrycia dachu dachówką ceramiczną nawiązującą do istniejącego pokrycia dachów na sąsiednich budynkach zabytkowych oraz przy nawiązaniu do historycznej kolorystyki budynków i pokryć dachowych.

3. Teren w granicach planu leży w granicach strefy ochrony konserwatorskiej B. Dla ww. strefy ustala się ochronę zasadniczych elementów rozplanowania i istniejącej substancji architektonicznej, w tym zachowanie obiektów objętych ochroną konserwatorską i dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej.

4. Ustala się realizację czytelnego zamknięcia urbanistycznego i architektonicznego w formie muru, innego ogrodzenia lub wyraźnego oznaczenia przebiegu zgodnie z przebiegiem historycznego ogrodzenia od strony zachodniej i południowej. 5. Ustala się ochronę historycznych podziałów na działki oraz budynki. Dopuszcza się podział na jednoznaczne, dobrze wyodrębnione jednostki np. skrzydła długiego złożonego budynku, placu.

6. Roboty budowlane przy obiektach lub obszarach wpisanych do rejestru zabytków należy prowadzić na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego, w tym w zakresie uzyskiwania właściwych pozwoleń.

XXV. Uchwała Nr LXI/352/2022 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 listopada 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie osiedla Drwęckiego - rejon ul. 3-go Maja.

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków: 1. Część terenu planu, zgodnie z rysunkiem planu, położona jest w granicy strefy ochrony konserwatorskiej E – ochrona ekspozycji krajobrazowej zespołów i obiektów zabytkowych. 2. Część terenu planu leży w granicach strefy ochrony konserwatorskiej B. Dla strefy ustala się ochronę historycznych podziałów parcelacyjnych oraz historycznego układu ulic i placów.

XXVI. Uchwała Nr LXXVI/455/2023 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia

29 listopada 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy dla terenu przy ul. Grunwaldzkiej – etap 1.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 1. Plan ustala ochronę stanowiska archeologicznego (o nr ew.: AZP 26-56/19), w formie strefy ochrony konserwatorskiej. W wyznaczonej strefie: zagospodarowanie terenu, prowadzenie badań i robót budowlanych oraz podejmowanie innych działań odbywa się na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Miasto Ostróda posiada opracowany *Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Przenikanie się przez wieki kultur wielu narodów i ich religii miało wpływ na wykształcony w długim procesie historycznym dorobek dziedzictwa kulturowego, którego spadkobiercami i depozytariuszami są obecni mieszkańcy Ostródy. Powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków. Do zabytków nieruchomych, zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należą: *krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji*. Wśród najcenniejszych zabytków nieruchomych na terenie gminy miejskiej Ostróda przeważają obiekty mieszkalne, w tym zespół budynków koszarowych. Najlepiej zachowane są obiekty będące własnością Kościoła i zrewitalizowane obiekty w zespole tzw. Białych Koszar, zamek, budynek urzędu miejskiego, pozostałe prezentują zróżnicowany stan zachowania, wynikający z formy własności i wykorzystania obiektu – od dobrego po wymagające prac remontowych i rewitalizacyjnych, zaś stan zachowania dziedzictwa stanowi szansę zrównoważonego rozwoju gminy, zależną od zaangażowania lokalnej społeczności w jego utrzymanie i wykorzystanie. Wśród bogatego zasobu obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, można wyróżnić:

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną w krajobrazie miast i wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzyszącą im zabudową w postaci kaplic, kapliczek oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniąc zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Na terenie miasta w rejestrze zabytków ujęto:

KOŚCIÓŁ p.w. św. Dominika Savio, usytuowany na południowy wschód od rynku, wybudowany w obrębie średniowiecznego założenia urbanistycznego w latach 1330-1351. Świątynia w ciągu wieków był wielokrotnie niszczone, przebudowywana i rozbudowywana. Po pożarze miasta w 1788 r., w którym kościół uległ zniszczeniu, jego odbudowa trwała do 1802 r. Wtedy to powstał budynek w stylu klasycystycznym, który zachował się do 1945 r. Ze spalonego wówczas kościoła zachowały się mury obwodowe i wypalona wieża. W latach 1981-1990 odbudowano nawę i dobudowano prezbiterium, zakrystię i boczne

przedsionki. 25 września 1981 r. erygowano nową parafię rzymskokatolicką p. w. św. Dominika Savio. W 1999 r. wykonano zewnętrzne elewacje. Kościół orientowany, murowany z cegły, na wysokiej podmurówce z kamienia polnego, tynkowany. Wzniesiony na rzucie prostokąta, jednonawowy z nowszą kruchtą od południa i węższą kwadratową wieżą od zachodu. Elewacje rozczłonkowane wysmukłymi oknami zamkniętymi półkoliście. Wieża oszkarpowana na rogach, tynkowana z szeroko rozglifionym ostrołukowym portalem umieszczonym w ryzalicie. Portal gotycki z cegły. Nad portalem małe ostrołukowe okienka. Ściany wieży ożywione dwiema kondygnacjami ostrołukowych blend. Po stronie wschodniej znajduje się wąskie prezbiterium, zamknięte wielobocznie, wzniesione na zachowanych fragmentach dawnych fundamentów. Korpus kryty dachem dwuspadowym, wieża czterospadowym.

W ostatnich latach przeprowadzono prace remontowe, wśród których m.in. dokonano renowacji elewacji wieży i świątyni, zamontowano nowy monitoring oraz czujniki dymu, nastąpiła wymiana okien w kościele z zachowaniem dotychczasowych witraży oraz wstawiono odnowione witraże w okna prezbiterium, wykonano remont pokrycia dachu kościoła i w niezbędnym zakresie zniszczonych jego elementów, wymieniono łąty i kontrłąty, a całość pokryto nową dachówką, zaś w 2024 r. dokonano wymiany dachówek na wieży kościoła.

KOŚCIÓŁ Ewangelicko-Metodystyczny usytuowany przy ul. Sienkiewicza. Budynek murowany z czerwonej cegły, neogotycki. Trójnawowy, halowy korpus trójpłaszczyznowy. Wzniesiony w latach 1907-1909, według projektu Oskara Hossfelda, na rzucie prostokąta z wielobocznie zamkniętym prezbiterium od południa, prostokątnymi kaplicami od wschodu i zachodu i wieżą na rzucie prostokąta wciągniętą do wnętrza korpusu. Oszkarpowany dwustopniowymi szkarpami krytymi daszkami pulpityowymi i dachówką karpiówką. Okna ostrołukowe z podziałem witrażowym. Wieża od strony północnej rozczłonkowana w przyziemiu trzema ostrołukowymi portalami rozglifionymi. Nad portalami rząd wimperg zdobionych ślepym maswerkiem. Wyższe kondygnacje wieży rozprofilowane trzema zdwojonymi blendami ostrołukowymi i dwoma ostrołukowymi z kołami - z formowanej cegły. Dwie najwyższe kondygnacje rozczłonkowane ostrołukowymi oknami rozglifionymi i bogato profilowanymi. W oknach neogotyckie laskowanie. Na osi środkowej umieszczona jest tarcza zegarowa. Wieża zwieńczona dwoma dachami wieżowymi w formie czworobocznych ostrosłupów. Szczyty kaplic rozczłonkowane ostrołukowymi

blendami z laskowaniem. Obecnie, w okresie letnim, wieża udostępniana jako punkt widokowy na panoramę miasta, z niej odgrywany jest też hejnał Ostródy.

OGRODZENIE cmentarza przykościelnego, wzniesione w 1907 r. z kamienia ciosanego na zaprawie cementowo-wapiennej. Zwarty ciąg murów w górnym poziomie tworzy ciąg kamiennych filarków nakrytych dwuspadowymi daszkami i dachówką. W bramkach filarki końcowe zastąpione są masywnymi, kamiennymi postumentami.

PLEBANIA neogotycka, wzniesiona na pocz. XX w., usytuowana szczytem do ulicy Sienkiewicza. Murowana z cegły, na rzucie prostokąta, trzytraktowa z sienią przelotową. Jednokondygnacyjna. Elewacja szczytowa trzyosiowa. Na dłuższych elewacjach, w połaci dachu wystawki zamknięte dwuspadowymi daszkami. Budynek przykryty dachem dwuspadowym z dachówki.

KOŚCIÓŁ Chrześcijan Baptystów, usytuowany przy ul. Nadrzecznej. Wzniesiony w stylu neogotyckim w 1910 r. Budowla wolnostojąca, murowana z cegły, nietynkowana, na cokole z kamienia, na rzucie prostokąta, salowa z przybudówką wejściową od szczytu. Jednokondygnacyjna, częściowo podpiwniczona. Elewacja frontowa czteroosiowa, rozczłonkowana dwustopniowymi szkarpami. Między szkarpami wysokie okna ostrołukowe. W lewej skrajnej osi drzwi wejściowe i balkon o pełnej murowanej balustradzie. Nakryta dachem siodłowym z dachówki. W połaci dachowej, na osi środkowej, wystawka z naczółkiem.

KOŚCIÓŁ par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, znajdujący się przy ulicy Sienkiewicza, zbudowano na wzgórzu górującym nad starym centrum i jeziorem. Parafia katolicka w Ostródzie została powołana dekretem biskupa Marwicza z 10 lutego 1860 r. Kościół wzniesiono w latach 1856-1857 wg projektu architekta z Kolonii Vinzenza Statza, w stylu neogotyckim, z czerwonej cegły, na kamiennej podmurówce. W latach 1910-1913 rozbudowany do obecnej postaci według projektu architekta Fritza Heitmanna z Królewca. Dobudowano wtedy dwa przęsła od strony zachodniej i wysoką na pięćdziesiąt cztery metry wieżę, wykonano sterczyny wieńczące szczyty w części nawowej, sklepienia gwiaździste w nawie głównej i krzyżowe w bocznych, wewnątrz podzielono filarami.

Kościół orientowany, halowy, trójnawowy, o pięciu przęsłach, z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym pięciobocznie. Po obu stronach przebudowanego prezbiterium umieszczono zakrystie. Wieża została wzniesiona

na rzucie kwadratu po stronie południowej. Zewnętrzną bryłę ożywiają jasno tynkowane blendy trójkątnego szczytu zachodniego i wieży. Korpus części nawowej oszkarpowany. Po wojnie kościół był odnowiony w latach 1955-1959 i gruntownie remontowany w latach 80. XX wieku. Wnętrza z zachowanymi m.in.: zabytkową polichromią, witrażami przedstawiającymi żywoty świętych, niektóre z polskimi napisami fundacyjnymi, wykonanymi przez Georga Josepha Schneidera z Ratyzbony w latach 1913-1915.

ARCHITEKTURA OBRONNA

MURY MIEJSKIE, zbudowane w XIV w., były włączone w system obronny miasta, posiadały osiem baszt i prowadzące do miasta trzy bramy: Brama Łazienna – od północy, Brama Garncarska – od południa i Brama Kościelna – od wschodu. Po wielkim pożarze miasta w 1788 r. zostały rozebrane. Ślady po dawnym układzie obronnym miasta zachowały się w bardzo ograniczonej formie, zachowany fragment muru za obecnym kościołem św. Dominika Savio oraz przy ul. Mickiewicza.

ZAMEK gotycki z poł. XIV w., położony w pobliżu wschodniego nabrzeża Jeziora Drwęckiego u głównego ujścia rzeki Drwęcy, po jego południowej stronie, stanowiący siedzibę komturii na południowych rubieżach państwa krzyżackiego, zbudowany na miejscu dawnej fortecy z końca XIII w., był wydzielony z obszaru miejskiego i oddzielony od niego fosą i wałem. Jego dzieje są burzliwe. W XV w. obiekt dwukrotnie znalazł się w rękach Polaków. Po sekularyzacji Prus w 1525 r. zamek został siedzibą starostwa. W drugiej połowie XVI i w wieku XVII obiekt kilkakrotnie zmieniał swych właścicieli. Po pożarze w 1788 r., który strawił nie tylko zamek, ale również miasto, obiekt odbudowano jedynie częściowo, przeznaczając pomieszczenia na mieszkania i ponownie siedzibę starostwa. W roku 1806 mieścił się tu główny sztab wojsk pruskich i rosyjskich w wojnie napoleońskiej. W 1807 roku obiekt został zdobyty przez Napoleona, który urządził na zamku główną siedzibę sztabu. W XIX w. obiekt jeszcze kilkakrotnie poddawany był pracom adaptacyjnym. Po roku 1915 pomieszczenia zamkowe przeznaczone zostały na mieszkania. W wyniku działań wojennych w 1945 r. zamek wraz z miastem spłonął niemal doszczętnie, zachowały się tylko duże fragmenty murów i piwnice zamkowe, dopiero latach 1977-1992 został odbudowany. Nie przywrócono mu jednak dawnej wysokości, a w miejsce wschodniego skrzydła wzniesiony został jedynie mur kurtynowy. Obecnie obiekt jest siedzibą miejskich instytucji kultury - muzeum i biblioteka.

Zamek krzyżacki w swej pierwotnej formie był założeniem

czteroskrzydłowym, bezwieżowym. Obiekt powstał na planie zbliżonym do kwadratu. Obecnie składa się z trzech skrzydeł i muru kurtynowego zamykającego czworobok od wschodu. Brama wjazdowa znajduje się w skrzydle zachodnim. Założenie zostało wzniesione z cegły na kamiennej podmurówce. W pomieszczeniach przyziemia znajdowały się pomieszczenia gospodarcze. Na piętrze skrzydła południowego znajdowała się refektarz i kaplica, natomiast wjazd bramny na dziedziniec zamkowy został umieszczony w skrzydle zachodnim. Przedbramie nie zachowało się, a jego relikty zostały odsłonięte w trakcie badań archeologicznych. Badania archeologiczne odsłoniły również filary gdaniska - zamkowej toalety przerzuconej przez fosę i przylegającej od zewnątrz do skrzydła północnego. Od strony dziedzińca do skrzydeł zamkowych przylegały drewniane krużganki, które służyły celom komunikacyjnym. Pośrodku dziedzińca znajdowała się studnia odkryta w trakcie prac wykopaliskowych w latach 1968-1969. Powstała po wojnie rekonstrukcja nie w pełni obrazuje założenie przestrzenne i formę architektoniczną zamku, który wraz z otoczeniem będzie w najbliższym czasie poddany dalszym pracom konserwatorskim i renowacyjnym. Opracowana jest dokumentacja prac z inwentaryzacją architektoniczną, ekspertyzą stanu technicznego budynku. Remont obiektu obejmie m.in. przywrócenie do użytkowania zasypanych piwnice wraz z osuszeniem ich murów, przebudowanie konstrukcji więźby dachowej, dostosowanie obiektu do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami poprzez wybudowanie zewnętrznej windy, wykonanie wentylacji mechanicznej i modernizację systemu ogrzewania, stworzenie Izby Kanału Ostródzko-Elbląskiego ze stałą wystawą dotyczącą dziejów żeglugi pasażerskiej po Kanale Elbląskim oraz zagospodarowanie otoczenia zamku.

BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

ROGATKA, ob. kwiaciarnia, usytuowana przy ul. Pieniężnego, wzniesiona na pocz. XX w., wolnostojąca, neoklasycystyczna. Murowana z cegły, otynkowana. Wzniesiona na rzucie ośmioboku z dwiema prostokątnymi przybudówkami. Jednokondygnacyjna. Narożniki ujęte w płytkie pilastry boniowane. Nakryta dachem wielobocznym, stożkowym z jednym uskokiem, pokrytym dachówką.

PAWILON na d. Miejskim Placu Sportowym, obiekt położony przy ul. 3 Maja, na tyłach obecnego stadionu piłkarskiego. Stanowi jedyną pozostałość architektoniczną po historycznym, ostródzkim Miejskim Placu Sportowym (tzw. Stadtsportplatz), oddanym do użytku 12 czerwca 1910 r.,

urokliwie położonym na północnym brzegu jeziora Drwęckiego, związany z funkcjonowaniem kortów tenisowych. Wzniesiony na planie prostokąta i od południa (od strony jeziora i kortów tenisowych) poprzedzony stopniem schodów. Bryła zwarta, parterowa, nakryta drewnianym stropodachem czterospadowym, kopertowym, z wydatnym okapem, od frontu poprzedzoną podcieniem wspartym na słupach. Budynek wybudowany został w konstrukcji szachulcowej, z obu stron oszalowanej i posadowiony na ceglanej, otynkowanej podmurówce. Dach został pokryty papą. Od frontu budynek posiada podcień wsparty na słupach: górą usztywnionych podłużnie deskowymi poprzeczkami, dołem konstrukcją bariery. W elewacjach występuje snycerski detal zdobniczy, który stanowią: ozdobnie wycinane słupy wspierające podcień frontowy, usztywnione górą deskowymi poprzeczkami; ozdobnie wycinana deskowa bariera; snycersko wycinane opaski okienne; ramowo- płycinowe okiennice, wydatny okap wieńczący.

BUDYNEK BIUROWY dawnego Warsztatu Naprawczego Kolei Żelaznej ul. 11 Listopada 26, wzniesiony w 1896 r., na rzucie prostokąta, o zwartej bryle, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, podpiwniczony, przekryty pierwotnie dachem dwuspadowym o pokryciu wykonanym z masy bitumicznej (papy). Do elewacji zachodniej dostawiony korpus wieżowy stanowiący dominantę, mieszczący główne wejście i klatkę schodową. Murowany z żółtej cegły klinkierowej, na wysokiej podmurówce z cegły ceramicznej czerwonej. Elewacja frontowa (południowa) symetryczna siedmioosiowa, przepruta otworami okiennymi w kształcie prostokąta zamkniętego łukiem odcinkowym (elewacja tylna - północna analogiczna). Elewacje boczne niesymetryczne. Artykulacja elewacji w postaci obramień okiennych opracowanych uskokowo, rozprofilowanego gzymsu cokołowego, gzymsu kordonowego w postaci fryzu z cegły układanej „na rąbek”, gzymsu wieńczącego o formie fryzu konsolkowo-uskokowego. Elewacje korpusu wieżowego o rozbudowanym detalu architektonicznym. Zachowana drewniana stolarka drzwiowa.

BUDYNEK SZKOŁY, przy ul. Drwęckiej nr 2, będący obecnie siedzibą Liceum Ogólnokształcącego im. Jana Bażyńskiego, został zbudowany w latach 1905-1907, w stylu eklektycznym, jako nowa siedziba Kaiser-Wilhelm Gymnasium. Murowany z cegły, częściowo tynkowany. Wzniesiony na rzucie prostokąta z ryzalitem od frontu i od tyłu, trzykondygnacyjny, podpiwniczony. W przyziemiu ryzalitu na osi środkowej portal flankowany po boku jońskimi kolumnami dźwigającymi łamane belkowanie ze ślimacznicami i kartuszem.

Ryzalit przez całą wysokość budynku ujęty jest w narożnikach dwoma pilastrami z głowicami jońskimi. Zwieńczenie stanowi gzyms listwowy-uskokowy. Dach czterospadowy kryty dachówką. Budynek po renowacji.

ZABUDOWA MIESZKALNA

Wpisana do rejestru zabytków zabudowa mieszkalna położona jest głównie w obrębie historycznego założenia urbanistycznego Ostródy, przy obecnych ulicach: Armii Krajowej, S. Czarnieckiego, Drwęckiej, G. Gizewiusza, Grunwaldzkiej, Jana Pawła II, Kolejowej, 11 Listopada, A. Mickiewicza, Olsztyńskiej, S. Pieniężnego, H. Sienkiewicza, J. Słowackiego, Spichrzowej, J. Stapińskiego, kard. Wyszyńskiego. Budynki w zabudowie zwartej, niektóre wolnostojące (S. Pieniężnego, Wyszyńskiego, 11 Listopada, A. Mickiewicza, Olsztyńska, Jana Pawła II 4A, G. Gizewiusza), usytuowane głównie kalenicowo do ulicy, a np. budynki przy G. Gizewiusza 2, Jana Pawła II 4A - cofnięty w stosunku do linii zabudowy, z ryzalitami środkowymi w obu dłuższych elewacjach, czy 11 Listopada 39 – usytuowane szczytowo do ulicy, pochodzące z końca XIX w., pocz. XX w. i przełomu XIX/XX w., murowane, otynkowane, podpiwniczone, wiele budynków z użytkowym poddaszem, część o funkcji mieszkalno-usługowej, wzniesione głównie na planie prostokąta, również na planie litery "L", przeważnie dwu- i trzypiętrowe, parterowy przy Olsztyńskiej 31, a przy ul. J. Słowackiego nr 9 nawet 4-piętrowy, kryte dachami dwuspadowymi, nieliczne mansardowymi (A. Mickiewicza 7, S. Czarnieckiego 33, Jana Pawła II nr 4A, 6, 8, 10, 18), w elewacjach frontowych zdobione pseudoklasycystycznymi, eklektycznymi i secesyjnymi detalami architektonicznymi, jak: boniowania, gzymsy, cokoły, pilastry, attyki, loggie, balkony z kutymi balustradami, ryzality. W wielu zachowana oryginalna stolarka okienna i drzwiowa. Szczególnie wyróżniają się: zespół secesyjnych i eklektycznych kamienic, z początku XX w., przy ulicy Jana Pawła II, kamienice przy ulicy Gustawa Gizewiusza, Adama Mickiewicza – ze szczególnym uwzględnieniem budynku nr 7 (secesyjna kamienica z pocz. XX w., bogaty wystrój sztukatorski elewacji, dawny KÜHL' Hotel); budynku nr 9 - budynek narożnikowy z 1896 r., (na planie litery "L", z sienią przelotową, fasada o bogatym eklektycznym wystroju, wejście z wydatnym wykuszem zwieńczonym wieżyczką z hełmem, latarnią i iglicą, dach mansardowy), nr 24 (neoklasycystyczny, dwukondygnacyjny, zbudowany w 1878 r., rozbudowany w 1901 r., z dwoma ryzalitami od frontu, bocznym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym tympanonem z figuralną dekoracją stiukową, dawny Urząd Powiatowy, ob. Urząd Miejski, remontowany w 2017 r.); nr 34 A – budynek

dawnego kina Świt, ob. handlowy z pocz. XX w. (elewacje szczytowe flankowane szkarpmi z ciosanego kamienia polnego, połąć dachową zakrywa attyka pełna rozczłonkowana lizenami zwieńczonymi obeliskami i kulami, zamknięta spływami); willa przy Czarnieckiego 18, z pocz. XX w. (bogata sztukateria, wieloboczna wieża z kopulastym hełmem z iglicą); dom nr 30 - dawne kasyno przy Czarnieckiego, z pocz. XX w., kamienica przy ul. 11 Listopada 39, usytuowana szczytowo do ulicy, z pocz. XX w. (elewacja szczytowa trójosiowa rozczłonkowana czterema pilastrami z pseudojońskimi głowicami, elewacja dłuższa z wykuszami na poziomie II kondygnacji).

Wśród wymienionych budynków występują zarówno w dobrym stanie, jak również wymagające prac rewitalizacyjnych. W ostatnim czasie przeprowadzono w kamienicach przy ul. Pieniężnego 19, Wyszyńskiego 8/10 i Czarnieckiego 33 – obiekty z pocz. XX w. – prace remontowe obejmujące: odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, więźby dachowej i pokrycia dachowego – remonty dofinansowane ze środków przyznanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ponadto, przeprowadzono ostatnio renowację budynku przy ul. Henryka Sienkiewicza 15, w którym siedzibę ma m.in. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Ostródzie, w trakcie remontu jest budynek parafii ewangelicko-augsburskiej przy ul. Olsztyńskiej 1. Budynki te ujęte są w GEZ, remonty wsparto dotacją ze źródeł zewnętrznych.

BUDYNEK DAWNEGO KOSZAROWCA przy ul. Garnizonowej 14 A. Zespół obiektów koszarowych – tzw. koszary na górze - wybudowano na położonym 20 metrów nad poziomem Drwęcy wzgórzu, na północ od średniowiecznego Starego Miasta, w latach 40-tych XIX w. z rozkazu ministra wojny Hermanna von Boyen. Arsenał, który wzniesiono na planie podkowy, nie przetrwał do naszych czasów. Zachował się jedynie tak zwany tradytor, tuż obok koszarowca, czyli budynek przeznaczony do prowadzenia ognia bocznego. Koszary rozbudowano w latach pięćdziesiątych dziewiętnastego wieku, przystosowując je do przyjęcia I batalionu 4 pułku obrony terytorialnej. Obecnie pokoszarowy zespół funkcjonuje jako osiedle mieszkaniowe.

Budynek koszarowca pierwotnie pełnił funkcję składnicy broni, po czym w 1890 r. przejęty został przez 18 Regiment Piechoty im. Karola Wilhelma von Grolmana. Od 1898 r. do I wojny światowej kolejnym użytkownikiem obiektu był II Batalion 152 Regimentu Piechoty im. Zakonu Krzyżackiego. Po I wojnie światowej budynkowi nadano funkcję mieszkalną i usługową, którą pełnił do

czasów współczesnych, obecnie niezamieszkały, popada w ruinę.

Budynek wolnostojący, usytuowany prostopadle względem dziedzińca apelowego, od zachodu styka się z ulicą Garnizonową, a od wschodu sąsiaduje z terenami porośniętymi zielenią. Wybudowany na rzucie prostokąta o konstrukcji szachulcowej, z ceglanymi piwnicami i cokołem. Trójdzielna forma budynku składa się z bryły centralnej dwupiętrowej oraz z dostawionych do niej od wschodu i zachodu piętrowych dobudówek z użytkowym poddaszem. Każdą część przykryto osobnym dachem z okapem, położonym na więźbie krokwiowo-płatwiowej o niewielkim nachyleniu. Centralny dach sześcospadowy pokryty papą, boczne dachy dwuspadowe również kryte papą. Elewacja północna siedmioosiowa, o dwustopniowym ryzalitowaniu obejmującym bryłę centralną. W ryzalicie środkowym, ceglanym, umieszczono klatkę schodową z wejściem głównym do budynku. Z obu stron klatki schodowej znajdują się płytsze od niej dwuosiowe ryzalitty. Elewacja południowa dziesięcioosiowa, z szerokim ryzalitem środkowym obejmującym sześć osi. Elewacje boczne dwuosiowe. Artykulację stanowią prostokątne otwory okienne, oraz wertykalne oszalowanie, ozdobione profilowanymi kroksztynami wyznaczającymi kondygnacje. Obecnie w budynku brak stolarki okiennej i drzwiowej.

ZESPÓŁ KOSZAR ARTYLERYJSKICH, tzw. Białe Koszary, usytuowany w kwartale ulic Czarnieckiego, Jagiełły, Pieniężnego, Kościuszki, Jana III Sobieskiego, na obszarze w formie trapezu o powierzchni 10 hektarów. Kompleks koszarowy oddano do użytku w 1913 r. Koszary łączyły nowoczesną formę architektoniczną z wszechstronną funkcjonalnością, zaprojektowane przez Friedricha Heitmanna. Z uwagi na biały kolor budynków, nazywane są „białymi koszarami”. Zespół częściowo ogrodzony, od strony wschodniej zachowała się brama główna z dwiema furtami po bokach. W zabudowie można wyróżnić budynki o przeznaczeniu biurowym, mieszkalnym, gospodarczym, użyteczności publicznej i obronnej, łącznie 21 obiektów - budynek sztabowy (nr 30), 5 obiektów koszarowych (nr 1, 3, 13, 23, 29), 3 budynki warsztatów (nr 5, 6, 24), 3 wartownie (nr 14, 22, 26), 4 stajnie (nr 15, 16, 20, 21), budynek administracyjny (nr 28), kiszarnia (nr 25) 2 wozownie (nr 10 i 12), arsenał (nr 11), stołówka (nr 27). Budynki murowane z białej cegły, wzniesione na planie prostokąta oraz litery „L” (budynek nr 5, 15, 21,), litery „T” – nr 6, 24, a także litery „E” – nr 13, 23.

BUDYNEK NR 1, położony bezpośrednio przy ul. Czarnieckiego, od której oddziela go ogrodzenie. Usytuowany kalenicowo w stosunku do ulicy. Trójkondygnacyjny. ściany z cegły ceramicznej, elementy dekoracyjne. Dach

mansardowy. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, z trzema ryzalitami. BUDYNEK NR 3, położony jest w południowo - wschodniej części koszar. Usytuowany równolegle (kalenicowo) do ul. Czarnieckiego. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacji pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, nakrytego dachem namiotowym z mansardami, dwukondygnacyjny z poddaszem użytkowym. BUDYNEK NR 5, położony przy południowej krawędzi placu apelowego znajdującego się w południowej części koszar. Murowany, wzniesiony na planie litery „L”, jednokondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym pokrytym karpiówką. BUDYNEK NR 6, położony przy południowej krawędzi placu apelowego znajdującego się w południowej części koszar, w sąsiedztwie budynku nr 5. Murowany, wzniesiony na planie litery „T”, jednokondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym z wywietrznikiem, pokrytym dachówką karpiówką. BUDYNEK NR 11, położony w północno - zachodnim narożniku koszar, równolegle do ogrodzenia, a tym samym do ul. W. Jagiełły. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej. Pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy na elewacjach opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie leżącego prostopadłościanu nakrytego dachem półszczytowym z mansardami, jednokondygnacyjny. W elewacji północnej dwa pseudoryzalit zwieńczone trójkątnymi szczytami. W zwieńczeniu szczytu owalny medalion. BUDYNEK NR 12, położony w południowo - zachodnim narożniku koszar. Usytuowany kalenicowo do ul. W. Jagiełły. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej. Pseudoboniowanie, płyciny, opaski okienne i gzymsy na elewacjach opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, od strony wschodniej przylega wydłużona przybudówka w formie leżącego prostopadłościanu nakrytego dachem namiotowym z mansardami, jednokondygnacyjna. Równolegle znajduje się bliźniacza wozownia, wschodnia (budynek nr 10). BUDYNEK NR 14, dawnej wartowni usytuowany w samym środku kompleksu koszarowego, przy alei dzielącej symetrycznie kompleks. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach płyciny i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma środkowymi ryzalitami: jednym w elewacji wschodniej i drugim analogicznym w zachodniej. Bryła rozczłonkowana, nakryta dachem mansardowo - pagodowym. Symetrycznie względem osi znajduje się także analogiczna wartownia nr 22. BUDYNEK NR 20, zajmuje północno - zachodni narożnik koszar. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej. Na elewacjach

pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie podkowy składa się z trzech skrzydeł. zachodniego, głównego i wschodniego, nakryte dachami naczółkowymi. skrzydła zachodnie i wschodnie z pseudoryzalitami, główne z dużym ryzalitem Analogiczny do tego budynku, także ustawiony w podkowę, jest budynek nr 16. BUDYNEK NR 21, położony po stronie północnej alei. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej. Na elewacji pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek założony na planie litery „L”, składa się z dwóch skrzydeł. W głównym wyodrębniony ryzalit środkowy. Skrzydło pokryte dachem namiotowym z mansardami, część środkowa posiada mezzanino, dach zwieńczony ośmioboczną wieżyczką nakrytą hełmem. Skrzydło boczne nakryte dachem namiotowym z mansardami. Symetrycznie względem osi znajduje się analogiczny budynek nr 15, także założony na planie litery „L”. BUDYNEK NR 23, położony jest w centralnej części koszar, usytuowany prostopadłe do alei, która dzieli kompleks. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacji pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek założony na planie litery „E”. Składa się z dwutraktowego skrzydła głównego z dwoma ryzalitami oraz dwóch skrzydeł bocznych dostawionych do niego prostopadłe, również dwutraktowych. Skrzydło główne nakryte dachem dwuspadowym, boczne nakryte dachami mansardowymi. Symetrycznie względem osi wyznaczonej przez aleję znajduje się bliźniaczy budynek koszarowy nr 13. BUDYNEK NR 24, położony w północno - wschodniej części koszar, bezpośrednio przy północnym odcinku ogrodzenia, usytuowany do niego równolegle. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach lizeny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie litery „T”, jednokondygnacyjny, nakryty dachem namiotowym z wywietrznikami w formie wieżyczek. Elewacje południowa i północna z bocznymi ryzalitami. Cokół z cegły klinkierowej. BUDYNEK NR 25, położony w północno - wschodniej części koszar, przy murze ogrodzeniowym, od wschodu sąsiaduje z budynkiem nr 26. Ściany murowane z cegły ceramicznej, obustronnie tynkowane. Na elewacjach lizeny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie kwadratu z kwadratową przybudówką od strony północnej, nakryty dachem mansardowym. Przybudówka nakryta dachem namiotowym. BUDYNEK NR 26, położony w północno - wschodnim narożniku koszar. Usytuowany równolegle do ul. Czarnieckiego. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku.

Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma przybudówkami, nakryty dachem namiotowym z mansardami, przybudówki nakryte dachem namiotowym. BUDYNEK NR 27, położony w północno-wschodniej części koszar, prostopadle do alei, która dzieli kompleks, od strony zachodniej sąsiaduje z placem apelowym. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma bocznymi ryzalitami w elewacji tylnej i jednym środkowym w elewacji frontowej, nakryty dachem namiotowym. BUDYNEK NR 29, położony w północno - wschodnim narożniku koszar. Usytuowany kalenicowo do ul. Czarnieckiego, wydzielony i ogrodzony. Ściany z cegły ceramicznej. Na elewacjach lizeny, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej. Bryła zwarta, w części północnej trójkondygnacyjna, w części południowej dwukondygnacyjna. Obie części nakryte dachem mansardowym z jaskółkami. BUDYNEK NR 30, położony w północno - wschodnim narożniku koszar, w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniego odcinka ogrodzenia, prostopadle do ul. Czarnieckiego. Ściany z cegły ceramicznej. Na elewacjach lizeny, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma pseudoryzalitami bocznymi w elewacji frontowej, trzytraktowy. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna z użytkowym poddaszem, nakryta dachem mansardowym z jaskółkami. W dachu trójkątny szczyk i dwie różne mansardy. BUDYNEK BIUROWY (NR 29), przy ul. Czarnieckiego 28, położony w północno - wschodnim narożniku koszar. Prowadzi do niego samodzielna furta we wschodnim odcinku ogrodzenia zespołu koszarowego. Budynek został wydzielony i ogrodzony. Budynek murowany z cegły, tynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta z niewielkim, środkowym ryzalitem.. Budynek o zwartej bryle. W północnej części trójkondygnacyjny, w części południowej dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Podpiwniczony. Obie części nakryte dachem mansardowym z lukarnami. SIEDZIBA STAROSTWA (Nr 13). Budynek położony w środkowej części koszar. Został usytuowany prostopadle do alei, która dzieli kompleks symetrycznie na część północną i południową. Od strony wschodniej obiekt sąsiaduje z placem apelowym. Budynek jest założony na planie litery „E”. Składa się z dwutraktowego skrzydła głównego z dwoma ryzalitami środkowymi - mniejszym w elewacji tylnej i większym w elewacji frontowej, tworzących środkową poprzeczkę litery' E", oraz dwóch skrzydeł bocznych dostawionych do niego

prostopadle, również dwutraktowych, stanowiących górną i dolną poprzeczkę litery E, które poprzez nieznaczne wysunięcie przed elewację tylną tworzą ryzality boczne. Rozbudowana bryła budynku składa się z trzech skrzydeł: skrzydła głównego - trójkondygnacyjnego, nakrytego dachem dwuspadowym, przy czym oba ryzality środkowe są czterokondygnacyjne i nakryte dachem mansardowym, oraz skrzydeł bocznych, również są czterokondygnacyjne i nakryte dachami mansardowymi. Całość podpiwniczona. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej i obustronnie otynkowane. Na wystrój plastyczny elewacji składają się pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Elewacja frontowa zaakcentowana pośrodku trójosiowym ryzalitem, po bokach którego rozciągają się pięcioosiowe partie głównego skrzydła. Skrzydła boczne mocno wysunięte do przodu niby jednoosiowe ryzality. Dach kryty dachówką. Wewnątrz zachowane historyczne klatki schodowe, stolarka, posadzki i podłogi. W trakcie rewitalizacji i dostosowywania budynku na potrzeby starostwa, do dawnego koszarowca dostawiono szklany dźwig dla niepełnosprawnych, ze współczesnych materiałów.

BUDYNEK Centrum Użyteczności Publicznej, przy Sobieskiego 9, (dawna stajnia nr 21), położony w środkowej części koszar, po stronie północnej alei, która biegnie przez środek założenia koszarowego i dzieli je na część północną i południową. Budynek założony na planie litery „L”. W skład jego bryły wchodzi dwa jednokondygnacyjne skrzydła: główne, założone na osi północ-południe, z mezzaninem w części środkowej i boczne, założone na osi wschód-zachód. W skrzydle głównym został wyodrębniony ryzalit środkowy, czytelny w obu elewacjach. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej i w większości obustronnie otynkowane. Na elewacjach detal architektoniczny w postaci pseudoboniowania, płycin, opasek okiennych i gzymsów. Budynek nakryty dachem namiotowym z mansardami. Mansardy posiadają odrębne daszki pulpitowe i trójspadowe. Wystawki w elewacji wschodniej skrzydła głównego nakryte daszkami mansardowymi. Dach skrzydła głównego w części środkowej zwieńczony ośmioboczną wieżyczką nakrytą hełmem. Pokrycie dachowe z dachówki karpiówki.

Obecnie po remoncie i adaptacji części budynków koszarowych mieszczą się w nich siedziby urzędów szczebla samorządowego, prokuratury, stowarzyszeń oraz zakłady produkcyjne, restauracja, firmy usługowe i sklepy. Na szczególną uwagę, z uwagi na kompleksowe podejście, dbałość o detale

i doskonale dobraną kolorystykę, zasługuje renowacja budynków zajmowanych obecnie przez sąd rejonowy, prokuraturę i starostwo.

ZESPÓŁ KOSZAR PIECHOTY, tzw. Czerwone Koszary

W południowo-wschodniej części miasta, przy ul. Grunwaldzkiej i 1 Dywizji zlokalizowany jest zespół budowlany koszar piechoty, tzw. Czerwone Koszary. Zbudowany w latach 1890 – 1898 z czerwonej, nieotynkowanej cegły, w całości został oddany do użytku w 1913 roku, w stulecie istnienia 18 Regimentu Piechoty im. Grolmana. Zespół zajmował powierzchnię prawie 22 hektarów, z rozmieszczonymi budynkami o zróżnicowanym przeznaczeniu: koszarowym, technicznym czy magazynowym. Do 2011 r. stacjonowała w nich jednostka wojska polskiego, a później Agencja Mienia Wojskowego przeznaczyła je do sprzedaży. Aktualnie kompleks składa się z kilkunastu wydzielonych geodezyjnie działek, z których część została sprzedana. Do opuszczonych przez wiele lat budynków powróciło też, decyzją Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2024 r., do części koszar wojsko (działki 9/84, 9/85, 9/86, 9/87, 9/88, 9/89, 9/90, 9/91, 9/92, 9/93, 9/94, 9/95, 9/96, 9/97, 9/98, 9/99, 9/100).

Do rejestru zabytków wpisano obiekty przy ul. Grunwaldzkiej, poza rejestrem została ulica 1 Dywizji oraz dawna Izba Lekarska (budynek w decyzji oznaczony jako K) na terenie koszar. Budynki rejestrowe to: - budynek wartowni, - 5 budynków koszarowych, - budynek szkoleniowy, garaże i łaźnie, - kasyno oficerskie, - ujeżdżalnia, - budynek aresztu (później biblioteka), - 2 budynki kuchenne, - magazyn, - 3 budynki gospodarcze oraz zieleń komponowana na terenie zespołu. Wchodzące w skład koszar budynki są jednorodne stylistycznie m.in. w formie architektonicznej, kształcie i pokryciu dachu – głównie o niewielkim spadku połaci, pokryte papą, wykorzystaniu cegły licowej w opracowaniu elewacji, zastosowanym detalu architektonicznym, stolarce otworowej. Od strony południowej teren koszar graniczy ze współczesnym osiedlem mieszkaniowym, od strony wschodniej trwa budowa nowych bloków mieszkalnych. Od północy poza ogrodzeniem od zachodu do wysokości bramy znajduje się brukowana z kamieni polnych droga (ul. 1 Dywizji), w większości wyasfaltowana. Od zachodu zespół graniczy z ul. Grunwaldzką. Teren koszar jest całkowicie ogrodzony, od strony północnej idąc od zachodu ogrodzenie wykonane jest z wysokiego betonowego płotu (takie same od strony południowej), następnie przechodzi w wykonane z siatki, od strony zachodniej ogrodzenie wykonane z białej cegły, ze słupków zakończonych prosto betonową półką na podmurówce, przęsła metalowe z geometryczną dekoracją. Główna

brama wjazdowa usytuowana od zachodu. Układ zabudowy założenia koszar koncentruje się na głównym placu apelowym w kształcie prostokąta, wokół którego rozmieszczone są poszczególne budynki, wymagające generalnie prac remontowych, oznaczone w decyzji o wpisie do rejestru zabytków jako:

WARTOWNIA A. Budynek jednokondygnacyjny, założony na planie prostokąta, nakryty dachem dwuspadowym, pokryty papą, z widocznymi ozdobnymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Od północy znajduje się podcień wsparty na drewnianych, kwadratowych słupach o sfrezowanych krawędziach i profilowanych mieczach. Jego zadaszenie stanowi przedłużenie dachu wartowni. Elewacje z cegły licowej, w wątku krzyżowym, pomalowane w kolorze zbliżonym do koloru cegły. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. Okna wymienione na współczesne z PCV. Wnętrze pozbawione historycznego wyposażenia.

KOSZAROWIEC B. Budynek założony na planie litery C, z ryzalitami wejściowymi w elewacjach wschodniej i zachodniej, dwukondygnacyjnym ryzalitem w elewacji północnej oraz ryzalitami dwukondygnacyjnym i trzykondygnacyjnym na styku skrzydeł z elewacją północną. Trzykondygnacyjna, podpiwniczona bryła nakryta dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, z widocznymi drewnianymi, profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, pomalowane w przyziemi na brązowo. Detal architektoniczny w postaci gzymsów: cokołowy, podokienne, międzykondygnacyjny i wieńczący, fryzy z ukośnie ułożonych cegieł. W ryzalitach wschodnim i zachodnim, na wysokości trzeciej kondygnacji, pojedyncze okrągłe blendy. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. Wśród stolarki okiennej przeważa drewniana, wtórna powielająca historyczne podziały i częściowo okna z PCV nawiązujące do historycznych.

KUCHNIA C. Wzniesiona na planie wieloboku, zbliżonym do litery T, z prostokątną przybudówką od zachodu. Dwukondygnacyjna bryła nakryta dwuspadowym dachem w konstrukcji żelbetowej, o niewielkim kącie nachylenia, kryty papą. Nad przybudówką oddzielny, również dwuspadowy dach, z widocznymi drewnianymi, profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Elewacje z cegły licowej, o wątku krzyżowym, w przyziemi pomalowane na brązowo, w pierwszej kondygnacji w kolorze zbliżonym do koloru cegły, w drugiej kondygnacji otynkowane i pomalowane w takim samym kolorze. Zachowany detal architektoniczny: gzyms cokołowy, międzykondygnacyjny

z ukośnie ustawionych cegieł. Otwory okienne zamknięte prosto i odcinkowo, drzwiowe – prostokątne. Okna drewniane i częściowo z PCV. Stolarka drzwiowa wtórna.

KOSZAROWIEC D. Budynek na planie litery C, z ryzalitami wejściowymi w elewacjach wschodniej i zachodniej oraz ryzalitami dwu- i trzykondygnacyjnym na styku skrzydeł z elewacją północną. Bryła trzykondygnacyjna, podpiwniczona, nakryta dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokrytym papą, z widocznymi drewnianymi, profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, pomalowane w przyziemiu i przy wejściach na brązowo. Detal architektoniczny w postaci gzymsów: cokołowy, podokienne, międzykondygnacyjny i wieńczący, fryzy z ukośnie ułożonych cegieł. W ryzalitach wschodnim i zachodnim, na wysokości trzeciej kondygnacji, pojedyncze okrągłe blendy. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. W ryzalitach wschodnim i zachodnim, na wysokości trzeciej kondygnacji, pojedyncze okrągłe blendy. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. Okna w skrajnych osiach elewacji szczytowych oraz niektóre okna w pozostałych elewacjach zamurwane. Stolarka okienna i drzwiowa drewniana.

UJEŹDŹALNIA E. Jednokondygnacyjny budynek na planie prostokąta, z niewielką, prostokątną przybudówką od północy. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, nad przybudówką pulpitowy. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, elewacja południowa otynkowana. Elewacje szczytowe zwieńczone sterczynami w kształcie pojedynczego schodka. Elewacje boczne rozczłonkowane lizenami. Otwory okienne w elewacjach bocznych szerokie, wysokie, zbliżone do kwadratu, zamknięte odcinkowo. W elewacji północnej – podłużne, zamknięte łukiem pełnym. W elewacji południowej – prostokątne. W części sali kinowej okna zamurwane. Otwory drzwiowe zamknięte prosto. W elewacjach północnej i bocznych zachowana oryginalna stolarka okienna: metalowa, wielokwaterowa. Stolarka drzwiowa wtórna. Detal architektoniczny tworzą: profilowany gzyms wieńczący i gzyms nadcokołowy.

KOSZAROWIEC (budynek szkoleniowy, łaźnia, garaże) F. Trójkondygnacyjny budynek wzniesiony na planie zbliżonym do litery H, podpiwniczony, z pseudoryzalitami od południa i północy. Nakryty dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokrytym papą, z widocznymi profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych, osobny nad

skrzydłami i korpusem głównym. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, w części cokołowej i przy wejściach pomalowane na brązowo. Detal architektoniczny tworzą: gzymsy międzykondygnacyjne, podparapetowe i wieńczący. Otwory okienne zamknięte odcinkowo i prosto, w ostatniej kondygnacji zgrupowane po trzy w układzie schodkowym. Otwory drzwiowe zamknięte prosto i odcinkowo. Stolarka okienna drewniana i częściowo z PCV, drzwiowa od północy i południa drewniana, z ozdobnymi elementami, pozostałe drzwi w budynku współczesne.

ARESzt (następnie biblioteka) **G.** Budynek jednokondygnacyjny na planie prostokąta, wysoko podpiwniczony. Nakryty dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, z widocznymi ozdobnymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Od zachodu przylega trochę niższy ryzalit, w którym znajdują się dwa osobne wejścia do budynku i piwnicy, nakryty dachem pulpitowym z pokryciem z papy. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, w przyziemiu pomalowane na brązowo. Skromny detal architektoniczny: proste gzymsy wieńczący i międzykondygnacyjny. Otwory okienne zamknięte prosto i odcinkowo, nad wejściem niewielki okulus. Otwory drzwiowe zamknięte prosto.

KOSZAROWIEC **H.** Budynek trzykondygnacyjny, podpiwniczony, wzniesiony na planie litery C, z ryzalitami wejściowymi w elewacjach wschodniej i zachodniej oraz ryzalitami trzykondygnacyjnymi na styku skrzydeł z elewacją północną. Ryzalit w elewacji zachodniej nadbudowany o jedną kondygnację. Budynek nakryty dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, z widocznymi drewnianymi, profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, pomalowane w przyziemiu i przy wejściach na brązowo. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy cokołowy, podokienne, międzykondygnacyjny i wieńczący, fryzy z ukośnie ułożonych cegieł. Otwory okienne zamknięte odcinkowo, drzwiowe odcinkowo i prosto. W ryzalitach wschodnim i zachodnim, na wysokości trzeciej kondygnacji, pojedyncze okrągłe blendy. Okna w skrajnych osiach elewacji szczytowych oraz okna w ostatniej kondygnacji ryzalitu zachodniego zamurowane. Stolarka okienna drewniana, w elewacji południowej skrzydła zachodniego wymieniona na PCV. Drzwi wejściowe drewniane.

KUCHNIA I. Dwukondygnacyjny budynek na planie wieloboku, zbliżonym do litery T, podpiwniczony, z gankiem od zachodu i przybudówką od północy.

Dach dwuspadowy, o konstrukcji żelbetowej, o niewielkim kącie nachylenia, pokrytym papą. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, pomalowane w przyziemiu na brązowo, w pierwszej kondygnacji w kolorze zbliżonym do koloru cegły, w drugiej kondygnacji otynkowane i pomalowane w takim samym kolorze. Detal architektoniczny tworzą: gzyms cokołowy oraz międzykondygnacyjny. Otwory okienne w kształcie stojącego prostokąta oraz zbliżone do kwadratu, zamknięte odcinkowo i prosto. Stolarka okienna drewniana i częściowo z PCV. Stolarka drzwiowa współczesna. Wejścia do budynku poprzedzone schodami: od zachodu kilka stopni stożkowych, od północy- na taras przybudówki prowadzą wysokie schody stożkowe, przy pozostałych wejściach schody proste.

KOSZAROWIEC J. Budynek trzykondygnacyjny, podpiwniczony, wzniesiony na planie litery C, z ryzalitami wejściowymi w elewacjach wschodniej i zachodniej oraz ryzalitami trzykondygnacyjnymi na styku skrzydeł z elewacją północną. Nakryty dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokrytym papą, z widocznymi drewnianymi, profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, pomalowane w przyziemiu i przy wejściach na brązowo. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy cokołowy, podokienne, międzykondygnacyjny i wieńczący, fryzy z ukośnie ułożonych cegieł. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. W ryzalitach wschodnim i zachodnim, na wysokości trzeciej kondygnacji, są pojedyncze, okrągłe blendy. Okna w skrajnych osiach elewacji szczytowych oraz pojedyncze okna w pozostałych elewacjach zostały zamurowane. W elewacjach północnej i zachodniej skrzydła wschodniego okna zostały zmniejszone. Stolarka okienna drewniana i częściowo wymieniona na PCV, drzwi wejściowe drewniane.

KOSZAROWIEC (następnie budynek sztabu) L. Trójkondygnacyjny budynek wysoko podpiwniczony, na planie prostokąta z ryzalitem od strony zachodniej i pseudoryzalitem od wschodu. Nakryty dwuspadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia, pokrytym papą, z widocznymi drewnianymi, profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, pomalowane w przyziemiu i przy wejściach na brązowo. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy cokołowy, podokienne, międzykondygnacyjny i wieńczący. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. W elewacji południowej jeden otwór został zamurowany, a stolarkę wykorzystano w dodatkowym, wykonanym w elewacji wschodniej. Stolarka

okienna drewniana i częściowo wymieniona na PCV, drzwi wejściowe drewniane ze zdobieniami.

KASYNO OFICERSKIE M. Budynek wzniesiony na planie nieregularnego wieloboku z licznymi ryzalitami w elewacjach wschodniej i zachodniej, werandą od zachodu oraz prostokątnym skrzydłem od strony południowej z wejściowym pseudoryzalitem. Bryła w przewadze jednokondygnacyjna ze ścianką kolankową, w części południowej i ryzalicie wschodnim dwukondygnacyjna, weranda niższa od części głównej. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, z widocznym drewnianym podbiciem i profilowanymi zakończeniami elementów konstrukcyjnych, osobny nad poszczególnymi częściami budynku. Nad werandą dach płaski. Elewacje z cegły licowej, w wątku krzyżowym, z dekoracyjnymi elementami z zielonej cegły glazurowanej (gzyms cokołowy, pasy elewacyjne, naproża okienne, parapety). Na detal architektoniczny składają się płyciny podokienne ozdobione wzorem z ukośnie ułożonych cegieł lub geometrycznymi, ceglanymi kształtkami, gzymsy wieńczący i cokołowy. Otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, odcinkowo lub prosto. W ścianie kolankowej niewielkie okna zestawione w pary, w werandzie duże, o kształcie leżącego prostokąta, zbliżonego do kwadratu. W elewacji zachodniej dekoracyjne triforium. W portalu drzwiowym w południowym pseudoryzalicie, nad wejściem, rząd niewielkich okienek zamkniętych łukiem dwuspadowym. Otwory drzwiowe zamknięte odcinkowo, w werandzie prosto. Stolarka okienna drewniana o sześciu typach okien, piwniczna z ozdobną, kutą kratą, stolarka drzwiowa głównie drewniana, ozdobna, przeszklona, drzwi do piwnicy obite blachą. Do werandy prowadzą proste schody kamienne, na ceglanej podmurówce, z obustronną, metalową, kutą balustradą zdobioną motywem skręconej wici. Poszczególne wejścia poprzedzone stopniami kamiennymi.

MAGAZYN N. Budynek dwukondygnacyjny ze ścianką kolankową, wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitem od wschodu. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, z niewielkimi attykami w szczytach. Elewacje z cegły licowej, w wątku krzyżowym. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy międzykondygnacyjne profilowany i kostkowy, krokwistynowy gzyms wieńczący oraz kute, ozdobne kotwy zamontowane na ścianach. Otwory okienne zamknięte odcinkowo. W pierwszej kondygnacji w kształcie stojącego prostokąta, zgrupowane po dwa; w drugiej kondygnacji szerokie, zbliżone do kwadratu; w trzeciej kondygnacji niewielkie, w kształcie stojącego prostokąta, zgrupowane po trzy; w elewacji południowej zamurowane. Otwór drzwiowy zamknięty

odcinkowo, osadzony w ryzalitowym, jednokondygnacyjnym portalu, zamkniętym łukiem dwuspadowym, nadwieszonym. Stolarka okienna drewniana. Drzwi zewnętrzne obite blachą.

BUDYNEK GOSPODARCZY O. Jednokondygnacyjny, założony na planie prostokąta. Dach dwuspadowy pokryty papą. Elewacje z cegły licowej bez detalu architektonicznego, z wyjątkiem profilowanego gzymsu wieńczącego w elewacjach podłużnych. Wymalowane opaski okienne i drzwiowe w kolorze brązowym. Otwory okienne prostokątne, w szczytowych półkoliste.

BUDYNEK GOSPODARCZY P. Jednokondygnacyjny, na planie prostokąta, nakryty dachem płaskim pokrytym papą, z widocznymi ozdobnymi zakończeniami płatwi. Ściany w konstrukcji ryglowej – mur pruski – pozbawione detalu architektonicznego, bez otworów okiennych. Od frontu para drewnianych wrót w kształcie zbliżonym do kwadratu. W wypełnieniu ściany południowej wyrzuszenia grożące zawaleniem.

BUDYNEK GOSPODARCZY R. Dwukondygnacyjny, z niższymi dobudówkami oraz jedną dwukondygnacyjną dobudówką od północy, wzniesiony na planie wieloboku. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia, pokryty papą, w jego części wschodniej wysoki komin na graniastej, dwukondygnacyjnej podstawie, zamkniętej dwuspadowym szczytem, ozdobionej gzymsem międzykondygnacyjnym i w drugiej kondygnacji odcinkowo zamkniętymi blendami. Elewacje z cegły licowej w wątku krzyżowym, w poszczególnych partiach tynkowane – przybudówki od północy i przybudówka od południa. Na detal architektoniczny składają się gzymsy: podokienne, międzykondygnacyjny i wieńczący. Otwory drzwiowe i okienne zamknięte odcinkowo, niektóre okienne zostały przebudowane; powiększone i zamknięte prosto. Stolarka drewniana i częściowo z PCV.

ZIELŃ KOMPONOWANA na terenie zespołu koszar to głównie starodrzew, posadzony na obrzeżach zespołu – szpalery graniczne drzew na zachodzie i północy oraz charakterystyczny historyczny szpaler wokół placu apelowego, złożony z klonów, lip i kasztanowców. Teren wokół kasyna oficerskiego, znajdującego się na niewielkim, tarasowo ukształtowanym wzniesieniu ze spadkiem skierowanym ku zachodniej stronie, to dawny ogród, część reprezentatywna koszar, którego pierwotne granice zachowały się od strony ul. Grunwaldzkiej. Obecnie teren ogrodu porośnięty trawą, z pojedynczymi nasadzeniami drzew i krzewów iglastych. Od północnego-zachodu znajduje się, poprzedzona bramą, wyasfaltowana droga dojazdowa zakończona parkingiem.

Granicę północną ogrodu podkreśla ogrodzenie wraz z szpalerem drzew lipy. Od strony południowej do kasyna oficerskiego prowadzi ścieżka z współczesnej kostki brukowej. Przy głównym wjeździe na teren koszar, od strony północnej drogi wjazdowej, znajduje się szpaler drzew głównie buków oraz tarasowo ukształtowana skarpa z murkami oporowymi.

ZABYTKI TECHNIKI BUDOWNICTWA WODNEGO

KANAŁ WODNY na trasie Ostróda – Elbląg z odgałęzieniem do Iławy, śluza żeglowna i upust młyński przy ul. Mickiewicza w Ostródzie. Kanał Elbląski zaprojektował Georg Jakob Steenke na zlecenie Fryderyka Wilhelma II. Drogi wodną wraz z infrastrukturą budowano w latach 1844-1881, dla rozwoju śródlądowego transportu drewna z lasów Warmii oraz innych płodów rolnych do portu w Elblągu, funkcjonuje do dziś jako atrakcja turystyczna oferująca zwiedzanie 5 pochylni, 4 śluz, 4 bram ochronno-przeciwpowodziowych oraz 3 jazów, służących pokonaniu niemal 100-metrowej różnicy poziomów wód pomiędzy jeziorami. Oryginalne rozwiązanie przewozu statków wyróżnia ten XIX-wieczny obiekt spośród innych znajdujących się w Europie czy świecie. Cały szlak składa się z trzech odcinków głównych o łącznej długości 130 km oraz z wielu odgałęzień wodnych, obejmujących jeziora i żeglowne odcinki rzek. Najdłuższy z nich łączy Ostródę z Elblągiem (stąd nazwa), drugi – Miłomłyn z Iławą, a trzeci – Ostródę ze Starymi Jabłonkami. Poprzez rzekę Elbląg i Zalew Wiślany Kanał Elbląski łączy Morze Bałtyckie z Mazurami. Różnice poziomów wody pokonywane są m.in. przy pomocy napędzanych wodą, dwukierunkowych unikalnych pochylni z tzw. suchym grzbietem, gdzie jednostka pływająca ułożona na specjalnym wózku przeciągowym pokonuje różnicę poziomów po ułożonym po pochylni torowisku. Zrzut wody wykorzystywany jest jako napęd dla koła wodnego, które za pośrednictwem stalowych lin porusza wózek z zacumowanym statkiem. Trasa Kanału przechodzi przez sztuczne przekopy, groble oraz jeziora: Drużno, Piniewo, Sambród, Ruda Woda, Ilińsk, Drwęckie, Pauzeńskie, Szelań, Dauby, Jeziorak.

Śluza „Ostróda” jest jedną z czterech czynnych śluz Kanału Ostródzko-Elbląskiego, w 15,400 km szlaku żeglugowego Miłomłyn - Ostróda - Jez. Szelań. Obiekt został wybudowany ok. 1875 r. i poddany generalnej przebudowie w latach 1923 - 1926. Wrota śluzowe zostały wymienione w 1998 r. Śluza Ostróda jest śluzą komorową o konstrukcji betonowo - ceglanej z wrotami wspornymi dwuskrzydłowymi z mechanizmami ciągnowymi sztywnymi. Komora jest napełniana i opróżniana przez zastawki we wrotach. Na wrotach znajdują się

drewniane pomosty służące do obsługi zastawek. Przy dolnej głowie śluzy znajduje się most drogowy w ciągu ul. Mickiewicza. Długość śluzy „Ostróda” mierzy 29,3 m, szerokość wrót 3,25 m, różnica poziomów wody wynosi 1,6 m. Upust młyński służy do utrzymywania piętrzenia Jeziora Pauzeńskiego. Przelewem odprowadzany jest nadmiar wód z Jeziora Pauzeńskiego do Jeziora Drwęckiego. Konstrukcja przelewu: betonowa, zamknięcia w postaci szandorów drewnianych.

Kanał Elbląski ustanowiono pomnikiem historii na mocy Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 14 stycznia 2011 r. (Dz. U. 2011, nr 20, poz. 100), jako konstrukcja hydrotechniczna o wybitnych rozwiązaniach z zakresu hydrotechniki, mechaniki, a także szczególnych wartościach poznawczych, przyrodniczych i krajobrazowych. Ten unikalny w skali światowej zabytek hydrotechniczny, obiekty infrastruktury technicznej kanału – pochylnie, śluzy, w tym śluza Ostróda, został zrewitalizowany, a w 2016 r. został nagrodzony w konkursie zabytek zadbany.

ARCITEKTURA PRZEMYSŁOWA

WODOCIĄGOWA WIEŻA CIŚNIENI, kolejowa, wzniesiona w 1911 r. Usytuowana w linii torów kolejowych trasy Olsztyn-Toruń, w pobliżu dawnej parowozowni, przy budynku kotłowni. Posadowiona na pierścieniowej ławie fundamentowej, trzon murowany z cegły pełnej, licowany zewnątrz, od wewnątrz licowany i bielony. Zbiornik wody stalowy, nitowany, z dnem wklęsłym typu Intze, osadzony na kamiennym pierścieniu obiegającym koronę trzonu i drugim, stalowym. Ściana osłonowa zbiornika w konstrukcji stalowej, szkieletowej z wypełnieniem cegłą ceramiczną. Ściany głowicy obustronnie otynkowane. Strop podzbiornikowy i stropy międzykondygnacyjne masywne, ceramiczne na podciągach stalowych. Konstrukcja dachu z dwuteowników, wsparta na ścianie osłonowej. Pośrodku dachu świetlik-wywietrznik o konstrukcji stalowej. Komunikacja pionowa do I kondygnacji schodami betonowymi, wyżej drabinami stalowymi. Wzniesiona na planie koła. Część zbiornikowa cylindryczna. Stropy służą komunikacji pionowej. Wieża niepodpiwniczona. Trzon 3-kondygnacyjny, stożkowy z kondygnacją podzbiornikową i cylindryczną głowicą o mocnym nadwieszeniu nad trzonem. Głowica przykryta dachem o nieznacznym nachyleniu. Trzon przy przejściu w głowicę z dekoracyjnym gzymsem koronkowym, ceglanym z tynkowanymi polami. Głowica jednorodna, tynkowana i malowana na kolor biały. W głowicy dwa pasy po 6 prostokątnych okien, symetrycznie rozmieszczonych. Nad portalem wejściowym na osi głównej, nad

wejściem podwójne okno zamknięte pełnym łukiem.

WIEŻA CIŚNIEŃ, miejska, przy ul. Drwęckiej, wzniesiona w 1904 r. Usytuowana na wzniesieniu w centrum miasta. Murowana z cegły, czasza wieży w konstrukcji szachulcowej, dach kryty blachą. Na planie koła o bryle w kształcie zwężającego się ku górze cylindra, zwieńczonego również cylindrycznym, szerszym bębniem czaszy wspartej na konsolkach, którą przykrywa dach namiotowy. Elewacja o kompozycji strefowej z wysokim cokołem oddzielonym gzymsem kordonowym: w tej strefie portal wejścia głównego zamknięty uskokowym szczytem. W nim półkoliście przesklepiona wnęka z wejściem do wieży. Wyżej trzy poziomy półkoliście zamkniętych okien, najwyższe to otwory biforyjne. W czaszy jeden rząd rytmicznie rozmieszczonych okien. Niszczący obiekt ostatnio oczyszczono z ptasich odchodów, zdezynfekowano, naprawiono stolarkę okienną i drzwiową, zdemontowano starą konstrukcję drewnianych schodów i zamontowano nowe schody, odtworzone.

ZIELEŃ PARKOWA

Integralną częścią zabudowy miejskiej była zieleń, zakładana przy kościołach, obiektach użyteczności publicznej, koszarach, na cmentarzach, przy ulicach. Na terenie Ostródy założono również parki, obecnie jest ich pięć, wśród których park Collisa przy ul. 3 Maja i park miejski przy ul. Mickiewicza, ciągnący się wzdłuż brzegów jeziora Drwęckiego. Utworzono także 30 zieleńców; łączna powierzchnia parków i zieleńców wynosi 52 ha, a zieleń uliczna 5 ha. Natomiast na obrzeżach miasta na pocz. XX w. powstały liczne osiedla, które swym charakterem nawiązują do XIX – wiecznej idei wznoszenia tzw. miasta – ogrodu tj. osiedla oddalonego od centrum miasta ze znacznym udziałem terenów zielonych; obecnie zieleń osiedlowa zajmuje 27 ha. Do rejestru zabytków wpisano park folwarczny, związany z podmiejskim majątkiem ziemskim charakterystycznym dla terenu dawnych Prus Wschodnich, park „Zajezerze” przy ul. Składowej, założony na przełomie XIX i XX w., o charakterze krajobrazowym. Obecnie z dawnego układu przestrzennego zachowane są: staw, fragmenty alei, pojedyncze egzemplarze starodrzewu, głównie gatunków liściastych - klon, lipa, pojedyncze kasztanowce.

CMENTARZE

Ważnym elementem w krajobrazie kulturowym miasta są cmentarze - miejsca pochówku mieszkańców tych wielokulturowych ziem, które tworzą pewnego rodzaju kronikę dziejów i podlegają ochronie niezależnie od stanu zachowania i bez względu na charakter wyznaniowy. W Ostródzie na przestrzeni

dziejów funkcjonowało kilka cmentarzy: ewangelicki, żydowski, choleryczny, katolicki, wojenne - z I i II wojny światowej, przy ul. Jagiełły, na terenie parku przy szpitalu, na którym spoczywa 575 żołnierzy radzieckich oraz dzisiejszy komunalny. Do rejestru zabytków wpisano trzy.

CMENTARZ tzw. Polska Górka, przy ul. Olsztyńskiej, o powierzchni 4,72 ha. Dawny cmentarz, usytuowany na wzniesieniu, założony w 2 poł. XVIII w., na planie nieregularnego wieloboku, z jedną główną aleją biegnącą od bramy wzdłuż dłuższego boku i prostopadłą do niej. Pozostałe aleje prostopadłe i równoległe do nich dzielą cmentarz na kwatery. Granice cmentarza i aleje obsadzone wielogatunkowym drzewostanem – lipy, brzozy, kasztanowce świerki, thuje. Wejście na cmentarz przez murowaną bramę. Początkowy fragment alei głównej prowadzi w wąwozie i jest wybrukowany, a zbocza wąwozu obmurowane. Przy tej alei znajduje się grób - pomnik Gustawa Gizewiusza, obrońcy polskości i praw Mazurów. W zachodniej części cmentarza znajduje się kwatera, na której chowano członków gminy żydowskiej, dawniej ogrodzona, z domem pogrzebowym, obecnie zachowały się dwie macewy z 2 poł. XIX w. Część cmentarza została zlikwidowana podczas budowy boiska szkolnego. Planowana rewitalizacja założenia.

BRAMA usytuowana u wejścia na cmentarz. Wzniesiona w 1834 r. na koszt rodzin: Letejskich, Rokoszków i Mentzlów. Murowana z cegły, otynkowna. Trzyosiowa z trzema otworami przelotowymi zamkniętymi łukiem pełnym. Środkowy łuk w jednouskokowej opasce flankowany dwiema płytkimi lizenami. Zwieńczenie części środkowej tworzy trójkątny szczyt ogzymosowany profilowaną listwą. W tympanon wpisana owalna płycina. W wierzchołku umieszczony krzyż żeliwny ozdobiony figurką gaszącą pochodnię. Boczne części bramy flankowane w narożach lizenami.

CMENTARZ przy ul. Czarnieckiego, o pow. 0,56 ha, dawny ewangelicko-augsburski, założony w 2 poł. XIX w., na planie czworoboku, z dwiema przecinającymi się alejami w kształcie krzyża. Zachowała się część grobów i mogił, usytuowanych w rzędach przy dłuższej alei, część z nich ogrodzona jest metalowymi ozdobnie kutymi kratami. Aleje i granice cmentarza obsadzone wielogatunkowym drzewostanem. Cmentarz uporządkowany, nagrobki czytelne, zabezpieczone.

CMENTARZ WOJENNY Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, usytuowany przy obecnej ul. Chrobrego, założony w latach 1914-1918 r., w pobliżu jeziora Sajmino, na planie koła z monumentalnym betonowym krzyżem, umieszczonym

na niedużym podwyższeniu. Krzyż otoczony był co najmniej dwoma rzędami grobów, oddzielonych od siebie alejkami, przy których rosły drzewa i stały ławki. Pochowanych jest tutaj 254 żołnierzy armii niemieckiej, 5 żołnierzy rosyjskich, 1 Rumun i 24 weteranów, którzy zmarli w latach dwudziestych XX w. Obecnie przez cmentarz prowadzi droga nad jezioro, a z dawnego układu zachował się krzyż.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze. Na pożary, kradzieże, akty wandalizmu narażone są głównie zabytki ruchome stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych. Dużym zagrożeniem dla zabytków ruchomych są także zaniedbania obiektów przez brak sprawowania nad nimi opieki, zaniechania wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miasta. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Częstym problemem rzutującym na możliwości ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego jest nadal nieuregulowana, bądź złożona struktura prawno-własnościowa obiektów zabytkowych.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Miasto Ostróda wykonała w 2006 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych.

W 2019 r. gminna ewidencja zabytków nieruchomych została zaktualizowana zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Przyjęta Zarządzeniem Nr 103/2020 Burmistrza Miasta Ostróda z dnia 18 maja 2020 r.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2025 r. wykonane zostały karty adresowe stanowisk archeologicznych, które włączone zostały do gminnej ewidencji zabytków Zarządzeniem Nr 120/2025 Burmistrza Miasta Ostróda z dnia 7 sierpnia 2025 r. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- popularyzacja oferty edukacyjnej skierowanej przez Muzeum w Ostródzie do uczniów szkół podstawowych i średnich w postaci lekcji muzealnych i warsztatów,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „*Programu opieki nad zabytkami miasta Ostróda na lata 2025-2028*” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Miasta,
- wzmacnianie kapitału społecznego poprzez inicjatywy rozwijające potencjał lokalnych społeczności, organizacja wydarzeń aktywizujących mieszkańców,

promocja lokalnego dziedzictwa historycznego, przyrodniczego i kulturowego,

- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- stworzenie stałej wystawy dotyczącej Kanału Elbląskiego o tematyce:
 - a) dzieje żeglugi pasażerskiej po Kanale Elbląskim,
 - b) zagadnienia techniczne - statki,
 - c) zagadnienia organizacyjne - ludzie i struktury,
 - d) zagadnienia biograficzne - twórcy, pasjonaci, intensywni użytkownicy i ich wrażenia,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie miasta,
- wsparcie finansowe i organizacyjne historycznych widowisk z udziałem grup rekonstrukcji historycznej oraz imprez kulturalnych na dziedzińcu zamkowym w oparciu o istniejącą architekturę,
- merytoryczne i finansowe wsparcie publikacji i wydawnictw traktujących o zasobach dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z Zachodniomazurskim Stowarzyszeniem Przewodników – kontynuacja wakacyjno-weekendowych wycieczek z przewodnikiem w ramach projektu „Tajemnice Starej Ostródy”,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków działającymi na terenie miasta.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych; prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Miasta,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- wydzielenie określonych kwot na coroczne, prawidłowe, utrzymanie obiektu wpisanego do rejestru zabytków, będącego siedzibą Urzędu Miejskiego; zakres planowanych prac uwarunkowany będzie każdorazowo, konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na poszczególne zadania,
- opracowanie planu kontroli stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,
- opracowanie planu remontów najbardziej zagrożonych obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Miejskiej,
- opracowanie cyklu szkoleń we współpracy z konserwatorem zabytków wraz z materiałem poglądowym skierowanych do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu zaprezentowanie właściwych metod rewaloryzacji i sposobów remontowania obiektów zabytkowych, a także ich sprawnego zarządzania,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; rozpowszechnianie wśród właścicieli tych obiektów informacji na temat zasad konserwatorskich i profilaktyki konserwatorskiej, zbieranie od właścicieli tych obiektów informacji na temat przeprowadzonych

- remontów i odnotowywanie tych faktów w kartach gminnej ewidencji zabytków,
- remont dawnych budynków koszarowych przy ul. Garnizonowej,
 - remont i adaptacja zamku (odkopenie i ewentualne przywrócenie do użytkowania zasypanych piwnic, osuszenie istniejących murów piwnicznych, dostosowanie obiektu do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami poprzez wybudowanie zewnętrznej windy we wschodnim narożniku dziedzińca, przebudowanie konstrukcji więźby dachowej, wykonanie wentylacji mechanicznej i modernizacji systemu ogrzewania, zagospodarowanie otoczenia zamku poprzez uregulowane stosunków gruntowo - wodnych),
 - rewitalizacja cmentarza tzw. Polska Górka (uporządkowanie zieleni, zabezpieczenie zachowanych nagrobków, odtworzenie alejek cmentarnych, montaż oświetlenia i elementów małej architektury, wykonanie monitoringu),
 - systematyczne prace porządkowe i remontowo-konserwatorskie na nieczynnych cmentarzach wyznaniowych i wojennych: cmentarz ewangelicki i wojenny z I wojny światowej przy ul. Chrobrego, cmentarz żołnierzy radzieckich przy ul. Jagiełły, cmentarz przy ul. Czarnieckiego,
 - systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni parkowej,
 - kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
 - rewitalizacja Placu Tysiąclecia Państwa Polskiego (nowe nasadzenia drzew, krzewów ozdobnych i bylin, montaż oświetlenia i elementów małej architektury, montaż systemu nawadniającego zieleni, wymiana zużytej kostki betonowej na płyty granitowe),
 - rewitalizacja terenu zielonego przy rzece Drwęcy w okolicy ul. Drwęckiej (montaż małej architektury: ławki parkowe, kosze na śmieci, stojaki na rowery, hamaki, leżaki wypoczynkowe, elementy wyposażenia placu zabaw dla dzieci, montaż instalacji nawadniającej zieleni, montaż oświetlenia parkowego, wykonanie ciągów pieszych z warstwy przepuszczalnej, nasadzenia roślin drzew, krzewów i bylin, wykonanie łąki kwietnej i murawy wypoczynkowej, wykonanie monitoringu),
 - zagospodarowanie szlaku kulturowego kanału elbląskiego:
 - a) odnowienie umocnień, nabrzeża oraz urządzeń hydrotechnicznych dawnego tzw. „Portu Zimowego” (wrota, przepompownia oraz basen portowy i basen suchy, warsztat, zabudowa hali wraz ze sterowaniem, zadaszenie nad suchym dokiem),
 - b) remont i wyposażenie historycznej jednostki pływającej „Biedronka”,

- c) stworzenie plenerowego modelu pochylni kanałowej ze statkiem pasażerskim
– nabrzeże Jeziora Drwęckiego,
- weryfikacja aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględniająca w zapisach ochronę dziedzictwa kulturowego.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Miasta o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się istotną składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega. W świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy bowiem naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody.

Bogata i wielowiekowa historia malowniczo usytuowanego miasta, z bogactwem okolicznych wód, parków i lasów, tereny cenne przyrodniczo z bogatą florą i fauną, interesująca zabudowa historycznych kompleksów koszar

wojskowych, obiekty architektury sakralnej, liczne ślady wielokulturowości, dobre położenie komunikacyjne, znane postaci historyczne, bogata infrastruktura sportowo-rekreacyjna, w tym ciekawie zagospodarowane tereny nad jeziorem Drwęckim – m.in. plaże miejskie, wyciąg nart wodnych, ogromne molo, amfiteatr-miejsce odbywania się większości imprez cyklicznych; tor kajakowy na Jeziorze Drwęckim; unikatowy szlak Kanału Elbląskiego; usytuowane w zrekonstruowanym pokrzyżackim zamku muzeum, w którym zgromadzone są różne artefakty i zorganizowana wystawa „Z dziejów Ostródy i okolic”, obejmująca historię tych ziem od pradziejów po współczesność; działalność i cykliczne imprezy oferowane przez Centrum Kultury, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina Miejska Ostróda jest też integralnie powiązana z otaczającą ją w kształcie pierścienia gminą wiejską Ostróda, a przebiegające przez miasto lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne stanowią formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Najciekawsze krajobrazowo tereny i obiekty zabytkowe znalazły się na trasach występujących tutaj różnego typu szlaków turystycznych - piesz, rowerowy, kajakowy, samochodowy, np.:

- **SZLAK ZAMKÓW GOTYCKICH**, samochodowy, długości ok. 640 km, obejmująca dwanaście gotyckich zamków różnego typu: biskupie, kapitulne, krzyżackie – w tym zamek w Ostródzie, położonych na terenie województw: warmińsko-mazurskiego, pomorskiego i kujawsko-pomorskiego, w miejscowościach: Bytów – Gniew – Malbork – Sztum - Kwidzyn – Nowe – Ostróda – Nidzica – Olsztyn - Lidzbark Warmiński – Kętrzyn - Ryn.
- **SZLAK GRUNWALDZKI**, samochodowy, dł. 283 km, umożliwiający zwiedzenie południowo-zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, zaczyna i kończy się w Olsztynie, przebiega m.in. przez Ostródę.
- **„EURO-VELO R11”**, międzynarodowy szlak rowerowy znany jako Szlak Europy Wschodniej, jego boczne, południowe odgałęzienie – *Trasa Tysiąca Jezior Północnych* wiedzie z Grudziądza, przez Iławę, Ostródę do Olsztyna i dalej w kierunku Litwy i Białorusi.
- **SZLAK KULTUROWY KANAŁU ELBLĄSKIEGO**, tematyczny, powołany przez Związek Gmin i Powiatów Kanału Elbląskiego i Pojezierza Iławskiego, obejmujący 23 obiekty unikalnego systemu wodnego, który

tworzą m.in. zespół pięciu pochylni napędzanych siłą wody, bez pomocy prądu elektrycznego (Całuny, Jelenie, Oleśnica, Kąty, Buczyniec), śluzy (Miłomłyn), mosty zwodzone (Elbląg, Szopy), porty (Elbląg, Ostróda, Iława), historyczne budynki (np. zajazd w Małdytach) oraz Izba Historii Kanału Elbląskiego, oprócz budowli hydrotechnicznych także obiekty przyrodnicze i historyczne np. (Wielka Żuława na Jezioraku, punkt widokowy w Dłużynie czy nasyp z drogą wodną na Jeziorze Karnickim, obelisk Georga Jacoba Steenke w Buczyńcu), a na terenie Ostródy: Port na J. Drwęckim i przystań Żeglugi Ostródzko-Elbląskiej oraz suchy dok w porcie zimowym w Ostródzie. Szlak funkcjonuje na terenie 15 gmin tworzących Krainę Kanału Elbląskiego. Ofertę uzupełniającą Szlaku Kulturowego Kanału Elbląskiego stanowią trasy turystyczne, wodne, samochodowe, rowerowe, piesze, obiekty noclegowo-gastronomiczne, kulinaria, questy, imprezy, z terenu Krainy Kanału Elbląskiego. Powstanie i historię Szlaku Kanału Elbląskiego, którego główny odcinek Elbląg-Ostróda liczy 82 km, promuje coroczna impreza z różnorodnymi wydarzeniami pod nazwą Święto Szlaku Kulturowego Kanału Elbląskiego, odbywająca się za każdym razem w innej miejscowości.

- SZLAK KANAŁU IŁAWSKIEGO I ELBLĄSKIEGO, żeglarski, czy szlak kajakowy rzeki Drwęcy, przebiegające przez tereny cenne przyrodniczo, to również ciekawa oferta dla miłośników szlaków wodnych.
- W DOLINIE DRWĘCY przebiegają: NIEBIESKI SZLAK pieszy Ostróda - Piławki, dł. 7,6 km, oraz ZIELONY SZLAK Ostróda – Ruś - Piławki, dł. 14,5 km.
- WIELKA PĘTLA OSTRÓDZKA, rowerowy, zielony, dł. 69 km., który wiedzie przez: Ostróda - Lubajny - Stare Jabłonki - Szyldak - Kraplewo - Brzydowo - Smykowo - Turznica - Samborowo - Rogowo - Liwa - Ostróda.
- MAŁA PĘTLA OSTRÓDZKA, szlak żółty, dł. 22 km, biegnie poprzez: Ostróda - Lichtajny - Brzydowo - Ornowo - Kajkowo – Ostróda.

Występują też liczne trasy piesze i biegowe przez miasto czy wokół okolicznych jezior, np.:

- ✓ Zamek krzyżacki – plaża miejska;
- ✓ Fontanna z rzeźbą rybaka – promenada nad jeziorem Drwęckim;
- ✓ Trasy wokół Jeziora Pauzeńskiego czy Jeziora Sajmino.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Jakość

dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki kulturowej czy tematyczny szlak turystyczny, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią. Warto byłoby opracować, w oparciu o serwowane w tutejszych restauracjach i karczmach mazurskie potrawy np. *Szlak lokalnych tradycji kulinarnych*, interesujące obiekty sakralne mogłyby stworzyć kulturowy *Szlak sakralny i nekropolii Ostródy*, natomiast koszary wojskowe szlak *Od Berga do Grolmana*. Inną propozycją jest *szlak etniczny* związany z miejscami pamięci i ważnymi wydarzeniami dawnych niemieckich mieszkańców, a obecnie przyciągającymi ich potomków; ewentualnie ścieżki dydaktyczne: „*Wielokulturowa Ostróda*” czy „*Dolina Drwęcy*” lub ścieżka na innych terenach cennych przyrodniczo, jako źródło wiedzy związanej z występującymi tutaj i prezentowanymi np. na fotogramach okazami chronionej flory i fauny czy utworzenie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej czy wildlifewatching – podglądanie świata przyrody, ewentualnie walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane.

Nowe szlaki pozwoliłyby wzbogacić jeszcze ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych miasta, gdyż perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowo-turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Warto wspomnieć, że dobrą formą związaną z uatrakcyjnieniem oferty turystycznej i mającą na celu promocję zabytków i zasobów instytucji kultury, jest organizowany od wielu lat w mieście, z ciekawie opracowanymi scenariuszami wydarzeń, udział w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa, również pełna atrakcji Międzynarodowa Noc Muzeów.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta Ostróda wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe,

społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Ostródzie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt/burmistrz/prezydent gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest radzie gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,

b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami

polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie m.in. z następujących źródeł:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty

dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

3. Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Warmińsko-Mazurski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Departament Kultury

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Warmińsko-Mazurskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Warmińsko-Mazurskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona

dotacja do 100 % nakładów.

5. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia, wykonaniu trawników, czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków.

6. Program Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027 (FEWiM 2021-2027)

Polityka wsparcia finansowego inwestycji i działalności związanych z dziedzictwem kulturowym jest także zawarta w narzędziu realizacyjnym Strategii – w programie regionalnym Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027. W FEWiM 2021-2027 wskazano obszary, zwane priorytetami, w których przeprowadzona zostanie interwencja służąca transformacji regionu. Jednym z priorytetów jest „Turystyka i kultura”, a w nim zawarty jest cel szczegółowy: „Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych”. Niezbędne działania związane z dziedzictwem kulturowym to m.in. działania ratunkowe przeprowadzane w celu poprawy stanu zabytków. Interwencja zostanie ukierunkowana na działania, takie jak:

- przeciwdziałanie procesowi degradacji obiektów dziedzictwa kulturowego (m.in.: digitalizacja, działania ratunkowe, udostępnianie), adaptację obiektów zabytkowych na cele turystyczne i edukacyjne,
- ochrona i udostępnianie zabytków ruchomych oraz muzealiów i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) także poprzez proces digitalizacji (jako element projektu inwestycyjnego w obiekcie o charakterze muzealnym),
- tworzenie i rozwój turystycznych szlaków tematycznych w oparciu o dziedzictwo regionu,
- inwestycje w infrastrukturę służącą zachowaniu i popularyzacji dziedzictwa,
- ułatwienie dostępu do zabytków, instytucji kultury oraz infrastruktury turystycznej, w tym dostosowanie ww. obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

W priorytecie „Rozwój obszarów miejskich” zaplanowano wsparcie finansowe działań rewitalizacyjnych w miastach (Cel szczegółowy „Wspieranie

zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich). Inteligentna kontynuacja rewitalizacji obszarów zdegradowanych, w szczególności w małych i średnich miastach, prowadzona będzie w sposób kompleksowy poprzez zintegrowane działania w celu przeciwdziałania degradacji obszarów miejskich z zaangażowaniem lokalnych społeczności.

Z priorytetu „Gospodarka” wsparcie mogą otrzymać przedsiębiorstwa prowadzące działalność w obiektach zabytkowych w ramach odtwarzania dziedzictwa gospodarczego lub podnoszenia konkurencyjności (np. obiekty noclegowe w zabytkach).

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.